

Lähimmäisvastuu Suomessa

– KETÄ KIINNOSTAA?

Valtakunnallinen
sosiaali- ja terveysalan
eettinen neuvottelukunta
ETENE

Lähimmäisvastuu Suomessa

– ketä kiinnostaa?

ETENE-julkaisuja 28
Lähimmäisvastuu Suomessa – KETÄ KIINNOSTAA?

ISSN-L 1458-6193
ISSN 1797-9889 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3060-5 (PDF)

URN:ISBN:978-952-00-3060-5
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3060-5>

Julkaisija:
Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE
Sosiaali- ja terveysministeriö
Helsinki 2010

Taitto:
AT-Julkaisutoimisto Oy

Tiivistelmä

Lähimmäisvastuu Suomessa
– KETÄ KIINNOSTAA?

ETENE haluaa keskustella julkaisun avulla lähimmäisvastuun merkityksestä ja sen ilmenemisestä poliittisessa ja kunnallisessa päätöksenteossa sekä järjestöjen ja kansalaisten toiminnassa. ETENE järjesti syksyllä 2009 seminaarin, jossa käsiteltiin lähimmäisvastuuta. Julkaisuun on koostettu seminaarissa esiintyneiden asiantuntijoiden näkemyksiä lähimmäisvastuusta.

ETENE korostaa lähimmäisyyttä humanin ja inhimillisen kansalaisyhteiskunnan sosiaalisena pääomana ja voimavarana. Eri-ikäisiä ihmisiä tulee rohkaista ja kannustaa lähimmäisyyteen. Suomalaisessa yhteiskunnassa on lähivuosina enenevästi hyväkuntoisia eläkeläisiä. Heidän vapaaehtoinen auttamishalunsa tulisi organisoida vanhusten ja muiden avuntarvitsijoiden hyödyksi.

Asiasanat:

hoito, huolto, organisointi, sosiaalinen pääoma, sosiaaliset olot, terveys, vapaaehtoiset, vastuu, velvollisuudet

Sammandrag

Medmänskligt ansvar i Finland

– VEM BRYR SIG?

Riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården (ETENE) vill med hjälp av publikationen diskutera betydelsen av medmänskligt ansvar och hur den tar sig uttryck i politiskt och kommunalt beslutsfattande samt i organisationernas och medborgarnas verksamhet. ETENE ordnade hösten 2009 ett seminarium, som behandlade medmänskligt ansvar. I publikationen har man sammanställt ståndpunkter om medmänskligt ansvar av sakkunniga som föreläste vid seminariet.

ETENE betonar medmänsklighet som socialt kapital och en social resurs för ett humant och mänskligt medborgarsamhälle. Man bör uppmuntra och sporra människor i olika åldrar till medmänsklighet. Under de närmaste åren kommer det att finnas ett ökat antal pensionärer i god kondition i det finländska samhället. Deras frivilliga vilja att hjälpa borde kanaliseras till nytta för äldre och övriga hjälpbehövande.

Nyckelord:

ansvar, frivilliga, hälsa, omsorg, organisering, skyldigheter, sociala förhållanden, socialt kapital, vård

Summary

Interpersonal responsibility in Finland
– WHO CARES?

By means of its publication the National Advisory Board on Health Care Ethics (ETENE) wants to raise discussion about the significance of interpersonal responsibility and its manifestation in political and municipal decision-making as well as in the activities of NGOs and citizens. The Advisory Board organised in autumn 2009 a seminar dealing with interpersonal responsibility. The publication contains views on interpersonal responsibility of the experts who gave a presentation at the seminar.

The Advisory Board underlines the role of significant others as a social capital and a resource for a humane civil society. People of different ages should be encouraged to assume the role of significant others. In Finnish society there will be an increasing number of pensioners in a fit condition in the years to come. Their willingness to help should be channelled so as to benefit other older people and others in need of assistance.

Asiasanat:

care, health, obligations, organizing, responsibility, social capital, social conditions, volunteers, welfare

Sisällys

1	Johdanto, Aira Pihlainen	7
2	Auttaa vai ei - lähimmäisvastuun eettiset haasteet, puheenjohtaja Markku Lehto	9
3	Minä auttajana – lähimmäisyyden inhimilliset lähtökohdat, Voitto Huotari.....	11
4	Poliitikon mahdollisuudet lähimmäisvastuun edistämässä, Sauli Niinistö	16
5	Lähimmäisyyden oikeudelliset velvoitteet, Pentti Arajärvi	21
6	Suomalaisten auttamishalu, Helka Urponen	23
7	Kunta vastuussa lähimmäisyydestä, Antti Iivanainen	33
8	Vapaaehtoisuus ja järjestöt lähimmäisvastuussa, Arto Tiihonen	35
Liitteet		
Liite 1	Lähimmäisvastuu Suomessa – ketä kiinnostaa? Seminaarin 5.10.2009 Ohjelma	50
Liite 2	Vapaaehtoistoiminta osana kansalais-yhteiskuntaa, Anne Birgitta Pessi	51
Liite 3	Tapausesimerkkejä lähimmäisyydestä tämän päivän Suomessa.....	56

1 Johdanto

Aira Pihlainen, pääsihteeri, ETENE

ETENEn seminaari (5.10.2009) lähti tarpeesta keskustella lähimmäisvastuun merkityksestä ja sen ilmenemisestä poliittisessa ja kunnallisessa päätöksenteossa sekä järjestöjen ja kansalaisten toiminnassa. Vapaaehtoisuus liittyy läheisesti kansalais- ja kansalaisyhteiskuntatoimintaan, joissa toiminnan piirteitä ovat vapaaehtoisuus, vastavuoroisuus ja tasa-vertaisuus. Eettisinä periaatteina vapaaehtoisuuteen liitetään ihmisen kunnioittaminen, humanisuus, inhimillisuus, yhdenvertaisuus, luottamus ja lähimmäisyys. Lähimmäisyyden periaatteessa korostuvat lähimmäisen rakkaus ja vastuullisuus.

Vapaaehtoistoimintaa Suomessa on selvittänyt tutkija Anne Pessi. Hänen saamiensa tulosten mukaan useampi kuin joka kolmas suomalainen on mukana vapaaehtoistoiminnassa noin kaksi työpäivää kuukaudessa. Suomalaisten vapaaehtoistoiminnan motiivit ovat altruistisia ja auttamishaluisia. Vapaaehtoistoiminnassa on alueellisia, auttamismuotoon sekä tulo- ja koulutustasoon liittyviä eroavuuksia. Vapaaehtoistoiminta ja sosiaalinen pääoma ovat aktiivisen kansalaisyhteiskunnan voimavaroja. Etenkin nuoriso tuo vapaaehtoistoimintaan dynaamisen potentiaalin.

Seminaarin asiantuntijaesiintyjinä olivat piispa emeritus Voitto Huotari, puhemies Sauli Niinistö, professori Pentti Arajärvi, terveysasemien johtaja Antti Iivanainen, toimialapäällikkö Arto Tiuhonen, dosentti Helka Urponen ja puheenjohtaja Markku Lehto. Piispa emeritus Huotari korosti ihmiskuvan kapeutumista. "Ihminen tarvitsee lisää tilaa ihmisenä olemisen moniulotteisuudelle. Lähimmäisyys on myötätunnon sävyttämää järkeä ja harkintaa." Puhemies Niinistö tarkasteli lähimmäisvastuuta toisen auttamisena. Se edellyttää sitoutumista, velvollisuuksia ja vastuuta. Periaatteena on, että toisen auttamisessa voi vain onnistua, sillä asia siinä on positiivinen ja usein äkkiarvaamattomissa tilanteissa refleksiivinen esimerkiksi toisen kompastumisen estäminen. Professori Pentti Arajärven mukaan kansalaisyhteiskunnan velvollisuus on huolehtia toisista perheessä, sosiaalisissa suhteissa ja yllättävissä tilanteissa. Viime mainitusta tärkeä on hätään joutuneen auttaminen. Milloin kansalaista voidaan syyttää toisen heitteillejätöstä?

Terveysasemien johtaja Iivanainen tarkasteli kunnan tehtäviä ja pohti miten niihin kuuluisi lähimmäisyyden vaatimus. Ensijaisesti kunnan teh-

tävänä on huolehtia ja vastata kuntalaisten hyvinvointipalveluista. Hänen mukaansa lähimmäisyyttä ei voi ammattimaistaa ja jokainen on lähimmäinen omalla tavallaan ja avuillaan. Toimialapäällikkö Tiihosen mukaan väestön vastuu jakautuu siten, että vanhuksista (yli 85-vuotiaat) päävastuun (60 %) kantaa julkinen palvelujärjestelmä ja loppu (40 %) jakautuu muille tahoille. Kansalais- ja vapaaehtoisjärjestöt huolehtivat eniten kansalaisten liikunnasta (55 %). "Lähimmäisvastuu on Suomessa taitolaji ja sitä osoittavan kansalaisen on usein perusteltava tekojaan.

Dosentti Urposen mukaan suomalaisten auttamishalu on osa suomalaista kulttuuria ja se on elinvoimainen nykypäivässä. Kansalaisten auttamismuodot ovat monimuotoistuneet esimerkiksi lahjoituksiin, keräyksiin, sosiaalisiin yhteyksiin, henkiseen tukeen ja työapuun. Ongelma on kuka ja kenen tehtävä on pyytää apua?

ETENE keräsi lähimmäisvastuuseen liittyviä arkipäivän eettisiä kysymyksiä, joita mm. ovat sijaiskodissa asuvan nuoren kasvuun, puistossa kohdatun vieraan ihmisen avun tarpeeseen, naapuriapuun ja iäkkäiden ihmisten selviytymiseen liittyvät eettiset kysymykset.

ETENE korostaa lähimmäisyysvastuussa sitä, että:

- Toimivan yhteiskunnan perusta on sen väestössä - nuorista vanhuksiin. Miten näitä eri-ikäisiä ihmisiä rohkaistaan ja kannustetaan käyttämään jokaisessa itsessään olevaa lähimmäisyyttä?
- Suomalaisessa yhteiskunnassa on kymmenen vuoden kuluttua paljon hyväkuntoisia eläkeläisiä. Moni heistä haluaisi käyttää aikaansa lähimmäisten hyväksi. Kuka organisoii kansalaisten avuntarjoamisen ja lähimmäisvastuun? Voisiko tämä olla yksi ratkaisu vanhusten arkeen ja avun tarpeeseen? Sosiaalinen pääoma on huvennut, voisivatko tulevat eläkeläiset olla sitä nostamassa?

2 Auttaa vai ei – lähimmäisvastuun eettiset haasteet

Markku Lehto, VTT, puheenjohtaja, ETENE

Valtakunnallinen eettinen neuvottelukunta laajeni vastikään terveydenhuollon neuvottelukunnasta sosiaali- ja terveysalan eettiseksi neuvottelukunnaksi. Tästä syystä halusimme herättää keskustelun molempia aloja koskettavasta eettisestä peruskysymyksestä, mikä on lähimmäisvastuun tila, millainen se on ja millainen sen tulisi olla.

Ihmiskunta on pohtinut halki vuosituhansien sitä, onko ihminen perimmiltään hyvä vai paha. Aristoteleen mukaan ihminen on sosiaalinen eläin. Hän oli nykytiedonkin valossa oikeassa, lajina ihmisen vahvuus on perustunut kykyyn toimia yhdessä. Ihmisen fyysiset voimat tai nopeus eivät olisi riittäneet kilpailussa elintilasta, ravinnosta ja suojasta vuosituhansien aikana. Ihmisen yhteistoimintakyky on ratkaisun hetkellä kääntänyt tilanteen hitaamman ja heikomman eli ihmisen hyväksi.

Mielenkiintoisella tavalla tämän päivän aiheeseen liittyvät ne tutkimustulokset, jotka osoittavat ihmisen lajiolemukseen kuuluvan epäitsekkyuden, mutta myös voimakkaan odotuksen vastavuoroisuudesta. Kulttuurista riippumatta ihmiset ovat halukkaita auttamaan pulassa olevia, vaikka se vaatisi heiltä yksipuolista uhrautumista. Ihminen ei siis ole sellainen homo ecomicus kuin monet taloustieteilijät edelleen olettavat. Ihmiset ovat epärationaalisia myös siinä suhteessa, että he ovat valmiita suuriinkin ponnistuksiin rangaistakseen sellaista, joka ei osoita vastavuoroisuutta. Se koetaan vääryudeksi, josta on rangaistava.

Vastavuoroisuuden osoitus voi ilmetä monella tavalla. Läheissuhteet sellaisenaan voidaan kokea vastavuoroisuudeksi. Myönteisellä tavalla sitä kuvaa se, että tämän päivän Suomessa satoja tuhansia ihmisiä hoitaa sairasta tai vammaista omaista. Vaikka olemme rakentaneet kattavan palveluverkoston, ihmiset tuntevat henkilökohtaista vastuuta silloinkin, kun voisivat menetellä toisin saamatta ainakaan maallista rangaistusta.

Miksi me kuitenkin niin usein jätämme ihmisen virumaan kadulle, emme muista yksinäisyydessä eläviä lähimmäisiämme ja asetamme omat kiireemme muiden edelle? Katsommeko, etteivät he enää täytä vastavuoroisuuden ehtoja vai onko niin, että elämän ehdot lähimmäisvastuun kantamiseksi ovat muuttuneet. Viimeksi mainittu on ainakin osaksi totta.

Olemme siirtyneet työnjaon yhteiskuntaan, jossa lähimmäisvastuukin on ammatti-ihmisten vastuulla. "Hyvä kun ehtii omat asiansa hoitaa".

Lähimmäisvastuun eettisiin haasteisiin liittyy myös ihmisen itsemääräisoikeus. Ihminen saa valita elintapansa ja elämänarvonsa, mutta jos-sain tulee raja vastaan, joka paitsi antaa oikeuden puuttua tilanteeseen, myös velvoittaa siihen. Tämä tulee vastaan, kun alkoholi johtaa pahoinpitelyyn tai yksin elävän katsotaan menettäneen henkisen kykynsä arvioida omaa etuaan. Sen jälkeen ammatti-ihmiset puuttuvat asiaan ja hoito alkaa. Mutta missä se raja kulkee. Jättäydymmekö liiaksi muodollisten perustelujen taakse, annammeko asioiden mennä liian pitkälle vain oman mukavuutemme takia. Olisiko ihmisarvon mukaista rohkaista itsensä ja astua näyttämölle lähimmäisenä, epätavalliseksi vain lähimmäisvastuun takia.

Kymmenen vuoden kuluttua meillä on paljon hyväkuntoisia eläkeläisiä. Monet heistä voisivat käyttää aikaansa lähimmäisen hyväksi, jos siihen tarjoutuisi luontevia mahdollisuuksia. Pieni rohkaisukaan ei olisi pahitteeksi. Toimiva yhteiskunta perustuu toimiviin kansalaisiin. Mistä löytyy organisoivia voimia? Kannusteitakin voisi kehittää, se ei estä lähimmäisen vastuun eettistä perussanomaa toteutumasta.

3 Minä auttajana – lähimmäisyyden inhimilliset lähtökohdat

Voitto Huotari, piispa, emeritus

Universaali periaate

Lähimmäisyys vaikuttaa uskonnolliselta termiltä. Sen ilmaisema asia on kuitenkin yleisinhimillinen, uskollisesta katsannosta riippumatta tuttu. Etiikka on siis perustaltaan universaalia, uskonnolliset, kansalliset ja kulttuuriset näkemykset ylittävää. Suomalaisen ajattelun perusrakenne on luterilaisessa kristillisyydessä. Mutta kristinusko ei sisällöllisesti tuo varsinaista perustavanlaatuaista uutta siihen, mitä ihmiset käsityksessään lähimmäisyydestä eivät muuten voisi tunnistaa.

Maailman uskontojen konferenssissa vuonna 1993 Chicagossa haluttiin selvittää kaikille uskonnoille ja muille suurille ideologioille yhteisiä arvoja. Sellaisiksi havaittiin elämän kunnioittaminen sekä arvot, jotka kristillisessä perinteessä ilmaistaan ns. kultaisessa säännössä sekä viidennessä, kuudennessa, seitsemännessä ja kahdeksannessa käskyssä.

Vuorisaarnan kultainen sääntö sisältää saarnan pitäjän mukaan pähkinänkuoressa, yhdessä ainoassa virkkeessä, koko kristinuskon eettisen opetuksen: "Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille." (Matt. 7:12) Jos siis haluamme tietää, miten tulee kohdella toisia, meidän tulee silloin asettua heidän asemaansa, miettiä, miten toivoisimme itseämme tuossa tilanteessa kohdeltavan, ja sen jälkeen kohdella lähimmäistämme tällä tavalla.

Globaalit eettiset periaatteet ovat myös samansuuntaisia kuin viiden, kuudennen, seitsemän ja kahdeksannen käskyn perussisältö kristillisessä etiikassa. Älä tapa, siis kunnioita ja suojele toisen ihmisen fyysisistä ja henkistä koskemattomuutta. Älä tee aviorikosta, siis toimi parisuhteessa kunnioittavasti ja uskollisesti. Älä varasta, siis kunnioita sitä, mikä kuuluu toiselle. Älä sano väärää todistusta lähimmäisestäsi, siis pidä totuutta ohjenuoranasi, ole reilu.

Luonnollinen moraalitaju voi tosin hämärtyä ja vääristyä, ja sitä ilmentävä omatunto kadottaa herkkyytensä. Siksi tarvitsemme kriteereitä kirkastamaan ja korjaamaan sitä. Vaikka kristityille sellaisia löytyy Raamattusta, se ei luo moraalialia, vaan ikään kuin panee paperille ihmiskunnan

vuosituhantisen moraalitajun. Sen eettinen opetus pyrkii kuitenkin syventämään käsitystämme hyvästä elämästä, esimerkiksi radikalisoideaan lähimmäisyyden ohjeen.

Auttamisen motivaatio

Kultaisen säännön ohjeistama lähimmäisyys ei ole toteuttamiskelpoista arkirealismia, näin helposti sanomme. Eihän jokaiselle kohtaamalleen, puhumattakaan tiedossaan olevalle, voi parhaimmilla ponnisteluilla saada aikaan kelvollisia olosuhteita. Tavoitteena - olkoonkin, että se vaikuttaa saavuttamattomalta – se kuitenkin ohjaa hyvään suuntaan. Ilman tavoitteita olemme lamassa kykenemättä toimimaan.

Jokaisella yhteiskunnassa toimivalla ihmisellä on aina tiedostettu tai tiedostamaton henkilökohtainen arvomaailma. Se motivoi ja suuntaa yhteiskunnallisessa työssä. Niin yhteiskunnassa kuin henkilökohtaisessa toiminnassakin toimenpiteet ovat pakonomaista ja tuloksiltaan vaisua vääntämistä, jos puuttuu kaikkien ihmisarvoa ja inhimillisyyttä kunnioittava ajattelutapa. Otollinen arvopohja motivoi, innostaa sekä tuottaa kekseliäisyyttä ja luovuutta. Kohtuuton individualismi ja yksilön etujen sekä oman mielihyvän ensisijaisuus on nykyajan vamma, sillä elämän merkittävänä kokemiseen ei kuulu toisten ihmisten ja heidän tarpeittensa huomioon ottaminen.

Heikompia huomioon ottaville asenteille on monia nimiä, lähimmäisyyden ohella velvollisuus, vastuuntunto ja humanitaarisuus. Ilmaisu määräytyy maailmankatsomuksen ja elämännäkemyksen pohjalta. Niiden kaikkien lähtökohtana on tieto auttamisen tarpeesta ja henkilökohtainen harkinta omasta tehtävästä suhteessa toiseen ihmiseen ja yhteiskuntaan.

Lähimmäisyyden esteenä on ennen kaikkea motivaation puute. Auttamishalua synnyttää tieto toisen ihmisen tilanteesta. Moderni tiedonvälitys kaukaisista lähimmäisistä saa myös jatkuvasti kunnioitettavaa vastuun kantamisen halua. Tietoa meille on yllin kyllin läheisistäkin lähimmäisistä tarjolla, ja pakosta vastaanoton pitää olla valikoivaa. Mutta tiedon saamiseen vaikuttaa myös yhteiskunnan eriytyminen alakulttuureiksi ja elämämpiireiksi omine kanssakäymisen rakenteineen ja tietokanavineen. Kohtaaminen toisen ihmisen kanssa henkilökohtaisesti on monesti tietoa olennaisempaa. Mutta tiedon ja henkilökohtaisen kohtaamisen ohella motivoitumiseen tarvitaan myös myötätunto. Lähimmäisenrakkaus viittaa myötätunnon tavoin myös toimintamme tunnepohjaan.

Kristillisessä perinteessä lähimmäisyyteen motivoidaan kertomusten, metaforien ja myyttien muodossa. Kertomus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25–37) on kristinuskon vaikutuspiirissä olevien keskuudessa saanut aikaan lähimmäisvastuuta ehkäpä enemmän kuin mikään muu yksittäinen opetus. Pahoinpidellyn ja ryöstetyn kohdatessaan samarialainen tunsii sääliä. Hän hoiti ja satoi hänen haavansa, toimitti hänet majataloon sekä lupasi vielä paluumatkallaan maksaa kulut, jos niitä aiheutuisi. ”Mene ja tee sinä samoin” on kehotus kertomuksen kuulijalle omassa tilanteessaan tunnistaa avun tarvitsijoita ja arvioida kykyään myötätunnon kokemiseen sekä tiedostaa auttamismahdollisuuksiaan.

Kristinuskon syvin anti liittyy lopulta juuri motivaatioon, ihmisen tahoon toteuttaa, minkä jo luonnostaankin tietäisi hyväksi. Motivaation perustana on tietoisuus vastuusta Luojalle. Voimaannuttajana on tietoisuus omasta olemisesta hyvyden ja rakkauden kohteena.

Lähimmäisyys yhteiskuntaeettisen toiminnan taustamotivaationa

Lähimmäisyys tunnistetaan yksilöeettiseksi periaatteeksi, mutta sillä on myös yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Sellainen liittyy ensiksi sen edustamaan ihmiskuvaan. Kultaisesta säännöstä ja laupias samarialainen – kertomuksesta on luettavissa kaikkien elämän kunnioittamisen, heikoista huolehtimisen, tasa-arvoisuuden ja vastuullisuuden periaatteet. Jokaisella on ihmisarvo syntymän perusteella. Siksi sitä ei voi kukaan menettää eikä ottaa toiselta pois. Lähimmäisyyden periaate kieltää ihmisen hyväksikäytön ja alistamisen välineeksi itsekkäille päämäärille. Sen sijasta lähimmäisyys kehottaa kunnioituksen ja aktiivisen tuen antamiseen.

Nykyaikana ongelmana on vallitsevan ihmiskuvan kapeus. Tarvitaan lisää tilaa ihmisenä olemisen moniulotteisuudelle sekä myös hauraudelle. Ihmisarvon koetinkivi yhteiskunnassa on köyhien ja heikkojen saama kohtelu. Hyvä yhteiskunta voidaan saada aikaan heikot huomioon ottaen. Sitä ei saavuteta, jos yksilöt ajavat vain omia etujaan yhteisön tarpeista välittämättä.

Lähimmäisyys on ollut eettisenä perustana erilaisille yhteiskunnallisille ohjelmille. Katolisen auttamisperinteen leimaamassa Etelä-Euroopassa on enemmän kuin meillä tyypillistä perheiden, sukujen, kirkon, luostareiden ja vapaaehtoisten yhteisöjen toteuttama sosiaaliturva. Pohjoismaiden hyvinvointivaltio on noussut luterilaisen uskonpuhdistuksen perinteestä. Tämän mukaan lähimmäisenrakkautta ei jaa vain ihminen toiselle,

vaan yhteisön tulee poistaa köyhyys ja syrjäytyminen. Luterilaiseen sosiaalijatteluun kuuluva esivaltaperiaate edellyttää yhteisön velvollisuutta asettua ihmisten luontaista itsekkyyttä vastaan ja huolehtia heikoista. Kommuunioperiaate on merkinnyt puolestaan sitä, että kaupunki tai kunta on yksi kokonaisuus, joka asukkaineen ja virkamiehineen on yhteisen hyvän palveluksessa ja välittää ylhäältä hyvää tarvitseville.

Nyt yhteisöt ja sosiaalisen vastuun rakenteet ovat muutosten pyörteissä. Kunta muuttuu ihmisten yhteenkuuluvuudelle rakentuneesta ja identiteetin antaneesta yhteisöstä yrityksen omaisesti toimivaksi organisaatioksi. Viranomaisvastuu on korostuneempaa kuin perinteisessä yhteisöajattelussa. Vaikka se on kehittyneen yhteiskunnan lähimmäisyyttä, tämä ei voi koskaan toteutua vain viranomaisvoimin.

Entisen kaltaisen perustason kansalaisyhteiskunnan riutuessa on tarve uudenlaiselle ja myös suuriin kaupunkeihin ja alueyksiköihin soveltuvalla kansalaisyhteiskunnalle. Sen luominen on erityisen haastava tilanteessa, missä verkostoituminen ei ole merkittävästi alueellista ja se on entistä lyhytaikaisempaa tai virtuaalista. Vapaaehtoistoiminta on arvostusta kaipeavaa tarpomista perustrendejä vastaan.

Perheen vastuu sekä lapsista ja nuorista että vanhuksista on tunnetusti kaventunut. Viranomaistoimintana tuotetut palvelut eivät korvaa lähisuhteita, joita vain perhe, sukulaiset ja ystävät voivat tarjota. Paitsi vanhempien kokonaisvaltaisempi ja laaja-alaisempi vastuu lapsistaan ja nuoristaan myös kolmen sukupolven perheyhteys on osa sitä. Urbaani familismi näyttääkin jossain määrin nostavan päätään.

Pohjoismainen, luterilaisen perusajattelun tukemana luotu kansallisvaltio oli menestystarina. Mutta nyt sille on välttämättä etsittävä uudenlainen toteutusikäntö, jossa lähimmäisvastuu on kuitenkin yksi keskeisistä perusrakenteista.

Lähimmäisyyden osoittaminen toteuttaa ihmisarvoa

Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta käsittelee seminaarimme kutsussa kerrotulla tavalla myös sosiaalialan asiakkaan oikeuksiin ja asemaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tuoko lähimmäisyys hänelle oikeuksia vaatia tai edellyttää auttamista toisten tai yhteiskunnan taholta? Vaikka lähimmäisyys ei ole "subjektiivinen oikeus", autettavalle se sisältää kuitenkin lupauksen inhimillisyydestä ja perusoikeuksien toteutumisesta. Jokaisella on oikeus turvallisuuteen, joka pohjautuu siihen, että häden hetkellä häntä ei jätetä yksin.

Lähimmäisyyden lähtökohtana on pelkästään autettavan tarve. Se ei siis edellytä autettavalta erityisiä laadullisia ominaisuuksia tai nuhteettomuutta taikka vastapalveluja. Tuhlaajapoika – viitatakseni vielä kristittyjä motivoivaan raamatulliseen kertomukseen - sai kelpollisesti eläneen veljensä harmiksi armollisen ja hyväksyvän vastaanoton isältään (Luuk. 15:11–32). Väärät elämäntavat tai ennen saadun avun väärinkäyttö eivät tee autettavaksi kelvotonta.

Priorisoinnit on tietenkin tehtävä järkeä ja oikeudenmukaisuutta hyväksi käyttäen. Mutta niiden käyttöä motivoimaan ja inspiroimaan tarvitaan myötätuntoa heikommissa asemassa olevia kohtaan. Hänen ihmisarvonsa tähden.

Mutta vain lähimmäisyyttä osoittaen auttaja – jokainen meistä – toteuttaa omaa ihmisarvoaan.

4 Poliitikon mahdollisuudet lähimmäisenvastuun edistämisessä

Sauli Niinistö, puhemies, Eduskunta

Puhemies Niinistön esitys nauhoitettiin. Esityksen tekstiksi on kirjoittanut pääsihteeri Aira Pihlainen. Tekstissä on säilytetty suullisen esityksen tyyli.

Aluksi

Otsake poliitikon mahdollisuudet voi olla hivenen väärä, koska oikeastaan selvännän ensiksi omia ajatuksiani. Toivottavasti tällä en pahasti sotke muiden ajatuksia lähimmäisenvastuusta.

Lähimmäisenvastuusta puhuminen lienee nykyihmiselle hivenen liian vaativa ilmaisu. Tarkkaan ajatellen vastuu tuo mieleen velvollisuuden. Velvollisuuksien ja vastuun yhdistämiseen sisältyy automaattinen oletama siitä, että molemmat velvollisuus ja vastuu täytetään. Tällöin voi ainoastaan toimia joko odotusten mukaisesti tai sitten epäonnistua eli laiminlyödä oman vastuunsa. Sen vuoksi tässä esityksessä tarkastellaan enemmän toisen auttamista. Lähimmäisvastuu edellyttää lyhytjännitteiseltä nykyihmiseltä liikaa sitoutumista, mikä nostaa osallistumisen kynnystä.

Lähimmäisvastuu ja auttaminen hyvinvointiyhteiskunnassa

Pohjoismainen hyvinvointivaltio on edennyt niin pitkälle, että se usein auttaa ihmisiä toisten ihmisten puolestakin. Tämä sinällään ehkä jarruttaa vastuunottoa. Hyvinvointivaltio antaa "excuse"-mahdollisuuden siihen, että voi olla ottamatta vastuuta. On helppo ajatella hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa yhteiskunta hoitaa asiat ja kansalaiset maksavat veroja ja asia on sillä siisti. Kansalaisen on näin helppo antaa selitys itsellensä ja muille.

Lähimmäisvastuu toisin ilmaistuna on toisen auttamista. Se on lähestymiskulmaltaan erilainen, koska siinä voi vain onnistua, sillä auttaminen luo positiivisen kentän. Esimerkiksi kadulla refleksinomaisen auttaminen, kun joku on kompastumassa. Auttaja automaattisesti ojentaa kätensä yrittäen estää toista kaatumasta. Tai ihminen ajellee pimeällä tiellä ja

näkee hätävalot ja jonkun huitovan, silloin ensimmäinen refleksi on tietysti jarruttaa ja mennä katsomaan mikä hätänä. Kun jalka on jo melkein jarrupolkimella alkaakin tulla epäilyksiä, että hetkinen, mitähän tuossa on takana ja auttaja jatkaa matkaa.

Yhteiskunnallisena esimerkkinä voidaan tarkastella sairaanhoitajien palkkakysymystä parin vuoden takaa. Suurin osa suomalaisista ilmoitti olevansa valmis vapaaehtoiseen veronmaksuun siinä tapauksessa, että vero menee suoraan sairaanhoitajien palkkoihin. Näkemys oli refleksinomainen vastaus sairaanhoitajien palkkavaatimushaasteeseen. Nämä iloiset vapaaehtoiset veronmaksajat saattavat tosipaikan hetkellä ajatella, että sairaanhoitajat tuhlaavat palkkansa kumminkin, miksi sitä maksaa ja niin tosipaikan edessä kieltäytyvät maksuista. Näin ollen lähimmäisvastuu tulisikin olla enemmän refleksinomaista kuin liiallisen harkinnan tulosta.

Auttamishaluun sisältyy myös yhdessäolemista. Tästä kertoo vanha suomalainen talkooperinne ja se, että kolmasosa suomalaisista osallistuu kolmannen sektorin toimintaan tavalla tai toisella. Ilmeisesti auttamisen taustalla motivaatiotekijänä meillä on kaipuu olla tekemisissä toisten kanssa. Lisäksi auttamiseen liittyy kiittolisuudenvelka. Se muodostuu usein monesta eri asiasta, kuten huonosta omastatunnosta tai poliitikkojen tapaan ilmaistuna kiittolisuudenvelasta isänmaan pelastaneille taistelijoille. Kolmanneksi kaikki kaipaavat hyvää mieltä, jota auttaminen välittömänä toimenpiteenä tuottaa.

Poliitikon rooli auttamisessa

Miten poliitikon rooliin on yhdistettävissä refleksinomainen auttaminen eli miten auttaminen olisi houkuteltavissa säännönmukaiseksi toiminnaksi ja miten se ei tuntuisi liialta sitoutumiselta ja velvollisuus-vastuuajattelulta? Entä mikä ihmisryhmä Suomessa eniten kaipaa apua? Syrjäytymiskeskustelun perusteella heitä ovat yksinhuoltajat, nuoret ja lapset. Nämä ryhmät nousevat esille myös rationaalisen ajattelun perusteella, silloin kun kysymys on yhteiskunnallisten ongelmien tuomista tappioista. Tämä tarkoittaa tulosperusteista ajattelua, jossa yhteiskunnan kehittymisen kannalta vakavimmiksi ongelmiksi muodostuvat lasten puute ja ikääntyminen. Tästä nousee ristiriita siitä, että onko meillä varaa antaa kokonaisen ikäluokan (50 000 – 60 000) nuoria syrjäytyä?

Konkreettiseen auttamiseen liittyy myös yleinen yhteiskunnallinen hyöty esimerkiksi keskustelu ilmastonmuutoksesta ja finanssikriisis-

tä. Niillä yhteisenä piirteenä on se, että ongelmat ovat kaikille yhteisiä. Vaikka olisi kuinka hyvinvoiva tahansa, niin ilmasta tai vedestä ei voi erottaa sitä osuutta mitä kukin maksaa, hengittää tai juo. Vaan kaikki ovat kietoutuneet yhteen myös muiden hengittämiseen, olemiseen tai tekemiseen.

Finanssikriisissä kuviteltiin pankkijärjestelmien kaatuvan ja kaikkein hyvinvoivinkaan ei voinut suojautua siltä. Suomessa ei ehkä niinkään, mutta muualla puhutaan sosiaalisen koheesion pettämisestä. Tällöin kaikkien etu on, hyvinvoivankin, että on mahdollisimman vähän pahoinvoivia ihmisiä. Tästä seuraa ajatus itsekkästä epäitsekkyydestä, jonka moni on valmis hyväksymään. Onko niin, että tarkoitus pyhittää keinot ja parempi on itsekäsepäitsekkyys kuin pelkkä itsekkyyys? Yhä useampi havaitsee, että hyvä oleminen tulee turvatuksi vain sillä, ettei ole liiallista pahaa oloa kenelläkään. Usein kuitenkin joudutaan oppimaan uutta valittavien tapahtumien ja ilmiöitten kautta.

Poliitikkojen rooliin kuuluu keskustelun herättäminen erilaisista asioista. Esimerkiksi lainsäätäjä laatii lain sosiaalihuoltoon, joka koskettaa viittä miljoonaa ihmistä. Lainsäätäjä ei koskaan pysty säätämään niin tarkoin, ettei säädöksiin jäisi yksilöä koskevia aukkoja. Tätä varten kolmannen sektorin toimintakenttä on äärimmäisen tärkeä ja keskeinen. Ei systeemin ylläpitäjinä vaan systeemiin jäävien aukkojen paikkaajana.

Keskustelua myös käydään yritysten tuista tutkimustoimintaan ja kulttuuriin. Keskustelun mukaan sen tulisi olla vähennyskelpoista. Eduskunnassa on aloite, jossa yritysten verovähennysoikeutta esitetään ulotettavaksi myös sosiaalitoimen avustuksiin eli kolmannen sektorin järjestöjen avustamiseen. Mistä tulee lähteä liikkeelle? Kannattaisiko tukea myös yksityisiä lahjoittajia samassa asiassa sosiaalisektorilla? Keskustelu on ollut hivenen poliittisesti arkaluontoinen ja siinä on viitattu amerikkalaiseen sosiaaliseen tai epäsosiaaliseen lainsäädäntöön. Tärkein sanoma tulisi kuitenkin olla asian tunnustaminen ja tunnistaminen. Olisi tärkeää, että ne ihmiset, jotka eivät ehkä välttämättä itse halua, kykene tai edes ennätä kolmannen sektorin toimiin, voisivat konkreettisesti osallistua rahallisesti. Mistään erinomaisesta edusta tässä ei tarvitsisi olla kysymys, sillä riittäisi hyvin, jos lahjoitetusta määrästä esim. 10 % tai 20 % olisi verovähennyskelpoista. Näin yhteisesti lainsäädännön kautta tunnustettaisiin ja tunnistettaisiin se, että tällainenkin osallistuminen on tärkeää ja että siinä puhutaan yhteisestä hyödystä. Usein toimintoille on olennaista se, että niille annetaan yleinen hyväksyminen.

Kunnat ja valtio lähimmäisvastuun kantajina

Näiden päivien aikaan käydään keskustelua talouskriisistä. Siinä on taas kerran kummunnut merkillinen keskustelu kunnat – valtio. Kansalaisille kerrotaan kuntien viestinä, että me emme kykene täyttämään velvollisuuksia, joita valtio antaa, koska se ei anna resursseja. Valtio puolestaan ilmoittaa, että kunnat tuhlailevat ja tehkööt primäärit velvollisuutensa ensin ja muut vasta sitten. Tämä näyttäytyy tavalliselle kansalaiselle aika omituisena keskusteluna, koska kansalainen ei ole koskaan tavannut valtiota tai kuntaa. Perustuslaissa on säädelty julkisen vallan vastuu. Julkinen valta on valtio ja kunnat yhdessä. Näitä käsitellään yhdessä esimerkiksi kansainvälisissä talousmittareissa. Etenkin perustuslain mukaan kunnat ja valtio ovat yhtä sekä viime kädessä täyttämässä sen mitä kansalaisille luvataan.

Eryistä huolta tulee kiinnittää sellaisiin instituutioihin, joita kutsutaan toisen asteen demokratioiksi, kuten kuntayhtymiä, kuntaliittymiä. Viimeksi 1990-luvulla kävi niin, että inhimilliset tekijät huomioon ottaen, leikkaukset toteutuivat siellä missä vastuu päätöksenteosta ei ollut aivan välitöntä. Kaikki tietävät, että kuntayhtymiin ja kuntaliittoihin valitaan edustajat valittujen edustajien toimesta. Siis ei ole suoraa äänestäjäkuntaa vaan ne, jotka on vaaleissa valittu, valitsevat edelleen toimijat toisen asteen demokratioihin. Silloin ensiasteen ihmiset käyttäytyvät niin kuin ihminen helposti käyttäytyy: on helpompi pistää vastuu toiseen asteesseen. Ilmeisesti juuri tästä toisen asteen luonteesta johtuen esimerkiksi terveydenhuoltomenoista leikattiin enemmän kuin muista perustoiminnoista 1990-luvulla.

Suomalaisuus ja luottamus

Nykyinen taantuma muistuttaa jo lamaa. Yksi valoisa piirre siinä kuitenkin on: koko maailmassa on pudottu samalle tasolle kuin missä oltiin vuonna 2006 verrattuna bruttokansantuotteeseen. Siispä paljon hyvää on vielä jäljellä, vaikka synkältä näyttää. Alaspäin menossa on ongelmanna se, että ihmiset eivät ole tottuneet asioiden huonompaan suuntaan menoon. Lisäksi vielä se, että asiat tупpaavat menemään valikoidusti huonommin. Nyt erityisesti pitäisi ylläpitää perusluottamusta siihen, että jos elää ja toimii suurin piirtein niin kuin yleisesti on hyväksi katsottu, niin ei voi käydä huonosti. Esimerkiksi kun kansalainen hankkii koulutuksen, työpaikan, velaksi asunnon ja perustaa perheen, syntyy olettama, että

näin suomalaisen kaikkien perinteisten hyveiden mukaan pitää eläkin. Kun niin elän ja uskallan elää, silloin minun ei voi käydä huonosti. Viime laman yhteydessä kävi hyvin monille perheille, jotka olivat eläneet näiden parhaiden oppien mukaan, juuri täysin päinvastoin kuin oli annettu ymmärtää. Tämä ei jäänyt koskettelemaan pelkästään heitä. Jokaisella on lapsia, on ystäviä, on sukulaisia, on naapureita, jotka näkivät: Hetkinen, tuo normaalisti elänyt perhe, sille kävi noin? Se luottamus, joka tietyllä tavalla oli automatiikkaa, ei toiminutkaan. Miksi näin? Tässä suhteessa oli luottamusta inhimillisyyteen ja yhteisöön, ja sellaisen luottamuksen horjahtaminen uudelleen nopeasti (vähän toistakymmentä vuotta aikaa välissä) olisi kyllä aika kohtalokasta Suomelle.

Suuri osa syrjäytymisestäkin johtuu siitä, että havaittiin ettei edellä kuvattu perusluottamus välttämättä kannatakaan. Nyt mahdollinen luottamuksen uudelleen horjahtaminen koskisi aivan toisenlaista sukupolvea kuin vielä 1990-luvulla. Nykyinen sukupolvi ei välttämättä ole ainakaan kaikilta osin tunnistanut niukkuutta tai huonosti käymistä elämässään. Sillä ihmiskupolvien ajattelu muuttuu nopeasti, kun on eletty kymmenkunta hienoa vuotta, ajatellaan, että näinhän tämä elämä tästä eteenpäin meneekin. On totuttu hyvin menevään elämään.

Poliittiselle kentälle luottamuksen ylläpitäminen tulee olemaan suuri haaste ja se tietysti tarkoittaa sitä, että tulee vastata niiden ihmisryhmien tarpeisiin, joilla riski on kaikkein suurin.

5 Lähimmäisyyden oikeudelliset velvoitteet

Pentti Arajärvi, professori, Joensuun yliopisto

Lain ja moraalin keskinäinen suhde ja riippuvuus ovat vanha oikeudellinen, itse asiassa oikeusteoreettinen ongelma. Sekä eettisillä järjestelmillä että oikeusjärjestyksellä säädellään ihmisten toimintaa ja molempien tavoitteena on periaatteessa yhteiskunnan ja yhteisön säälinen järjestäminen ja parhaimmillaan oikeuden ja oikeudenmukaisuuden toteuttaminen.

Lain ja moraalin syntyperusta on kovin erilainen. Laki on aina säädännäinen järjestelmä, josta päätetään järjestelmän säännöillä ja esimerkiksi meillä demokraattisesti. Laki sitoo kaikkia yhteisön jäseniä riippumatta siitä, ovatko he yksilöllisesti sitoutuneita kaikkiin sen osiin. Moraali sen sijaan syntyy yhteisössä ja edellyttää yksilöllistä sitoutumista. Eettisen järjestelmän synnylle ei ole mitään säädelyä järjestelmää ja usein eettisten ohjeiden taustalla on esimerkiksi ammattipohjaisuus tai jopa vain yksilöllinen näkemys. Järjestelmän sitovuus on henkilön omaa sitoutumista.

Oikeusjärjestyksiä on yksi, "Suomen laki". Moraalipohjaisia eettisiä järjestelmiä sen sijaan voi olla useita, ne voivat olla keskenään vaihtoehtoisia, valinnaisia ja jopa ristiriitaisia. Oikeudellisen järjestelmän rikkomisesta on usein seurauksena sanktio rangaistuksena tai vahingonkorvausvelvollisuus. Moraalin noudattamatta jättämisestä seuraa ehkä omantunnon soimauksia tai yhteisön luottamuksen menetys. Järjestelmät ovat siis perustavanlaatuisesti erillisiä.

Tämän jälkeen voimme kysyä, mikä säätelee lain sisältöä. Osa lainsäädännöstä on vain teknistä, yhteiskunnan häiriöttömään toimintaan tai organisointiin liittyvää. Sairaanhoidopiirien organisoimisessa, liikennesäännöissä tai postitoimen järjestämisessä tuskin on mitään moraalista. Sen sijaan päätöksentekojärjestelmän perusteissa, demokratian toteuttamisessa, tällaista jo on. Kun säädellään yksilöiden käyttäytymistä tai oikeastaan määrätään rangaistuksia väärästä käyttäytymisestä, kuten rikoslaissa, on moraalilla vahvasti läsnä. Lievemmissäkin tapauksissa, vaikkapa työpaikasta tai asunnosta irtisanomisen perusteissa tai yksilöiden asioiden käsittelemisessä hallinnollisissa asioissa on niissäkin moraalista ulottuvuutta.

Kaikesta käyttäytymisestä, kuten vaikkapa hyvästä journalistisesta menettelystä tai tutkimusetiikasta ei ole tarkoituksenmukaista eikä ehkä

mahdollistakaan säätää lakia. Vaikka laki on itsenäinen ja periaatteessa moraalista riippumaton järjestelmä, ei laki pitkään tai perustavanlaatuisesti voi olla yhteiskunnassa vallitsevan moraalikoodiston vastainen. Toisaalta moraalikoodisto, joka tehdään laiksi, saattaa olla yhteiskunnallisesti kestävä. Suomalaisessa yhteiskunnassa sharialaki tuskin tulisi kysymykseen. Lakia voidaan johonkin mittaankin arvioida moraalinkin kautta ja moraalilla voidaan johonkin mittaankin toteuttaa lailla. Järjestelmät ovat vuorovaikutuksessa mutta erillisiä.

Meillä on joitakin selkeästi moraalispohjaisia asioita säädetty lailla. Tällaisia on vaikkapa vastuu lapsen huollosta ja elatuksesta tai aviopuolisoitten keskinäinen elatusvelvollisuus. Potilaslaissa on säädetty potilaan hyvästä kohtelusta ja hoidosta sekä hänen yksityisyytensä, koskemattomuutensa ja itsemääräämisoikeutensa olemassaolosta. Työsuojelunormit tai liikennelainsäädännön vaatimukset itsensä ja muiden suojaamisesta ja vahinkojen ehkäisystä kuuluvat näihin. Lastensuojelulaki edellyttää eräiltä työntekijäryhmiltä ilmoituksen tekemistä lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta ja antaa muille oikeuden tehdä ilmoituksen. Rikoslaki säätää rangaistavaksi pelastustoimen laiminlyönnin ja ihmisen saattamisesta vaaran alaiseksi. Lainsäädännöllä myös puututaan tilanteisiin, joissa yksilö itse vaarantaa itsensä. Mielenterveyslaki ja päihdehuoltolaki antavat oikeuden puuttua tahdosta riippumatta henkilön toimintaan, jos hän vaarantaa oman tai muiden terveyden tai hengen.

Lain ja moraalinkin käytännön erotteluun ei aina onnistu. Sen ei varmaan myöskään pidä onnistua kaikkein perustavanlaatuisimmassa asiassa. Pohjimmiltaan voimme moraalikysymyksenä pohtia sitä, milloin on perusteltua lailla puuttua yksilön käyttäytymiseen, jonka takana on yksilön moraalinen vakaumus ja sitoutuminen.

6 Suomalaisten auttamishalu

Helka Urponen, dosentti, Lapin yliopisto

Auttaminen kulttuurin vanha perintö

Auttaminen ja vastuu lähimmäisestä ovat syvällä suomalaisessa kulttuurissa. Kuvaavaa on esimerkiksi se, että maatalousyhteiskunnan aikana kerjuuta ei saatu loppumaan lainsäädännön kielloista huolimatta. Kerjuu jatkui, koska auttaminen perustui vahvasti perinteeseen ja yhteisöllisyyteen. Vielä 1800-luvulla ruokittiin köyhää kansaa sen tradition mukaan, jonka sanottiin juontuvan ajalta, kun kristinusko tuli Suomeen. Tradition riisutumpi versio oli olla ajamatta kuokkavieraita pois kutsuttujen juhliesa. Entisaikaan noudatettiin Raamatun ohjetta jakaa köyhille oma osuus elonkorjuun aikaan. Nämä esimerkit osoittavat, että niukkuudenkin oloissa ihmiset osoittivat laupeutta ja armeliaisuutta tositarvitsevia kohtaan.

Auttaminen ei ole mikään pelkkä historiallinen ilmiö. Se on elinvoimainen osa myös nykypäivän elämää ja yhteiskunnallista osallistumista. Nykyisiin auttamisen muotoihin sisältyy edellä mainittujen talkoiden ja lähimmäisavun lisäksi lahjoituksia keräyksiin, eri muodoissa annettua taloudellista tukea, yhteyden pitämistä, henkistä tukea sekä satunnaista työapua. Yhä edelleen valmius tehdä auttamistekoja on yleisempää kuin rahallisen avun antaminen kuten varhaisessa historiassa. Niiden osuus, jotka eivät ole lainkaan valmiita auttamaan lähimmäisiään missään tilanteessa suomalaisten keskuudessa, on tutkimusten mukaan korkeintaan 10 %.

Perinne elää yhä

Auttamisen muodot ovat osin muuttuneet, mutta edelleen löydämme nykyajasta myös vanhaa historiallista auttamista. Talkoilla autetaan työvoima-apua tarvitsevia. Eikä lähimmäisen apukaan ole tuntematonta, jos jotakuta on kohdannut puutetta aiheuttava elämänkriisi tai onnettomuus.

Tutkimusten mukaan lähes 70 % vaikeuksista selvitetään lähiympäristön antamalla epävirallisella tuella. Ilman yhteisöllisyyttä ja yksittäisten ihmisten solidaarisuutta virallinen auttamisjärjestelmä olisi lähes ylivoimaisten haasteiden edessä. Yhä edelleen perhe, naapurit, ystävät ja muu lähiyhteisö ovat tärkeitä arjen selviytymisen tukirakenteet.

Ajoittain on epäilty, että ihmisten arvot olisivat koventuneet ja välin-

pitämättömyys lisääntynyt. Tähän johtopäätökseen tulee helposti, kun kuuntelee uutisia sosiaalibudjettien leikkauksista ja vaikeuksista järjestää sosiaalipalveluita niitä tarvitseville.

Kansalaisyhteiskuntaa ja kansalaisten auttamishalua analysoivat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että vaikka materialistiset arvot ovat vahvistuneet, ihmisten arvomaailmassa on edelleen tilaa vastuulle kanssaihmisistä, yhteisöllisyydelle sekä auttamiselle. Tätä osoittaa esimerkiksi Tapio Leskisen 2000-luvun alkupuolella tekemä tutkimus. Leskisen mukaan useampi kuin kaksi kolmesta suomalaisesta lahjoittaa varoja auttamistyöhön. Lisäksi merkillepantavaa on, että avustussummat ovat pikemminkin kasvaneet kuin pienentyneet. Vastaavia tuloksia on saanut Anne Pessi omassa kyselytutkimuksessaan. Auttamiselle myönteistä ilmapiiriä osoittaa paitsi se, että keräykseen rahan antaminen on aktiivista, myös myönteinen suhtautuminen auttamiseen. Suomalaisista vuonna 2008 n. 90 % oli sitä mieltä, että auttaminen tuottaa auttajalle iloa ja että se on yhteiskunnallisesti tärkeätä ja arvostettua toimintaa.

Eriytynyt arvomaailma auttamisen taustalla

Vaikka auttaminen ja vastuu kanssaihmisistä ovat vahvasti sisäänrakennettuja suomalaiseen kulttuuriin, niin ihmisten arvot eivät ole täysin yhdenmukaisia. Tapio Leskinen löysi tutkimusaineistostaan neljää eri arvomaailmaa edustavia ihmisiä. Nämä neljä arvomaailmaa ovat: altruistit, egoistit, sovinnaiset ja yksilölliset altruistit.

Altruistit ovat ulospäin ja yhteisöllisesti suuntautuneita. He osallistuvat aktiivisesti avustustoimintaan ja järjestötyöhön. Altruistit ovat usein naisia ja hyvin koulutettuja keskiluokkaan kuuluvia. He eivät useinkaan ole suurituloisia ja rikkaita.

Egoistit ovat minäkeskeisiä materialististen arvojen kantajia. He tekevät harvoin lahjoituksia auttamistoimintaan ja hyväntekeväisyyteen. Monet egoistit ovat nuoria, joiden arvomaailman kehitys on vielä kesken. Aikuiset egoistit puolestaan painottavat itsenäisen suoriutumisen ja omavastuun eetosta.

Sovinnaiset edustavat perinteisiä arvoja ja kristillisyyttä sekä vaatimatonta elämää ja kuuliaisuutta. He osallistuvat usein kirkolliseen toimintaan.

Yksilölliset altruistit muistuttavat monessa suhteessa altruisteja, mutta he huolehtivat ensin omasta turvallisuudestaan ja vasta sitten toisista ihmisistä. He korostavat yksilön vastuuta ja vapautta sekä rauhanomaisia elinoloja.

Suomalainen auttaminen

Arvot vaikuttavat auttamiseen ja auttamisaktiivisuuteen. Altruistit antavat, egoistit eivät. Egoistit kuitenkin edustavat selvää vähemmistöä. Leimallista suomalaiselle yhteiskunnalle onkin myönteinen ilmapiiri ja aktiivinen avun antaminen. Pääosa ihmisistä korostaa yhteisvastuuta. Huomattavalla enemmistöllä ihmisistä on kyky asettua toisen ihmisen asemaan. Auttaminen koetaan velvollisuudeksi. Yhteiskunnassa vaikuttaa yksilöllisyyteen ja itsekkyyteen verrattuna vahva deontologinen etiikka eli vastuun etiikka. Auttaminen viriää kyvystä samaistua lähimmäisen ongelmatilanteeseen ja velvollisuuden tunteesta auttaa. Tämä tulee hyvin esille esimerkiksi Anne Pessin tutkimuksesta. Pessin vuonna 2008 julkistetun tutkimuksen mukaan n. 90 % väestöstä on auttanut muita ja puolet suomalaisista auttaa vähintäänkin kuukausittain. Toiminta ei ole pelkästään satunnaista auttamista ja monet osallistuvat (35 %) erilaisten avustustyötä tekevien järjestöjen toimintaan.

Vaikka taloudellisen auttamisen näkökulmasta nuoret edustavat aikuisia egoistisempia arvoja, he ovat kuitenkin valmiita ei-materiaaliseen avun antamiseen. Heille auttaminen on osa hyvää elämäntapaa, jonka keskeinen perusta muodostuu oikeista teoista. Nuoruus on toisaalta josain mielessä itsekeskeistä aikaa. Toisaalta se on oman arvomaailman jäsentämisen ja elämäkokemusten kartuttamisen aikakautta. Nuoruudessa auttaminen perustuu tekoihin. Tässä on merkittävä potentiaali ja haastetta vapaaehtoistyöhön kannustavassa kasvatustyössä, esimerkiksi kouluissamme. Myöhemmissä elämänvaiheissa taloudellinen auttaminen alkaa korostua. Tavanomainen auttamissumma vuositasolla on 20 - 50 euroa. Yli 100 euroa vuosittain lahjoittaa lähes 25 % väestöstä. Taloudellista auttamista harjoittaa n. 70 % kansalaisista.

Yleisenä johtopäätöksenä voi todeta, että meillä auttaminen on vahvasti sisään rakentunut suomalaiseen arvomaailmaan ja kulttuuriin. Auttaminen ei kuitenkaan kohdistu yhdenvertaisesti kaikkiin. Pääosa avusta kohdistuu lähipiiriin, mikä selittää aiemmin todetun tutkimustuloksen, että lähes 70 % ongelmista ratkaistaan lähipiirissä. Lähipiiriin auttajia on lähes 90 % väestöstä. Omana auttamisen erityisalueena on omaishoito. Se on muodostunut hyvin tärkeäsi osaksi suomalaista sosiaalisen suojelun ja turvan järjestelmää. Tämän sektorin ylläpitäminen ja tukeminen on yksi sosiaaliturvajärjestelmän tulevaisuuden kysymyksistä. Omaishoitoa toteutetaan usein vaikeissa olosuhteissa. Siksi omaishoitajien omaan elämisen laatuun tulisi kiinnittää aivan erityistä huomiota.

Auttaminen ei suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa kohdistu yksin omaisiin, naapureihin ja muuhun lähipiiriin. Apua annetaan myös vieraille. Toimintana auttaminen ei ole pelkästään kansallista toimintaa. Suomalaiset antavat apua myös kansainväliseen auttamistyöhön.

Auttamiseen sisältyy valikoivuutta

Suomalaiset auttavat laajamittaisesti. Apua ei kuitenkaan kohdisteta samalla tavalla kaikille apua tarvitseville. Avun antamiseen sisältyy priorisointia. Vanhemmat pitävät ensisijaisena auttamisen kohteena lapsia. Nuorista kolme neljästä taasen on valmiita auttamaan omia vanhempiaan. Yksi neljännes on ulkoistanut auttamisen viralliselle sosiaaliturvajärjestelmälle ja järjestöille. Velvollisuus huolehtia omaisista ei ole hävinnyt arkielämästä, vaikka se onkin hävinnyt virallisesta suomalaisesta sosiaalihuollon lainsäädännöstä.

Oman perheen ulkopuolisista ryhmistä suomalaisista lähes yhdeksän kymmenestä on valmis antamaan apua sotaveteraaneille ja muille ikäihmisille. Seuraavaksi korkeimmalle on priorisoitu sairaat lapset ja kehitysvammaiset. Heitä on valmis auttamaan kolme neljästä suomalaisesta. Apu halutaan kohdistaa myös Suomessa asuville köyhille (70 %) ja kehitysmaiden ihmisille (59 %). Ensisijaisia rahalahjoituksen kohteita ovat keräykset, joiden kautta kanavoidaan apua sotaveteraaneille, kehitysmaiden lapsille, kansainvälisten katastrofien uhreille ja kotimaassa erilaisissa sosiaalisissa vaikeuksissa eläville ryhmille sekä köyhille.

Täysin avun ulkopuolelle ei haluta jättää myöskään erilaisia syrjäytyneiden ryhmiä. Noin kolmannes väestöstä on valmiita auttamaan alkoholisteja ja huumeidenkäyttäjiä sekä vankilasta vapautuvia. Noin 40 % on valmiita antamaan apuaan Suomessa asuville pakolaisille. Auttamisen prioriteeteissa alimmalle sijalle sijoittuvat kadulla kerjäävät. Heitä on valmiita auttamaan noin 25 % väestöstä.

Auttamisen valmius vaihtelee

Auttamisvalmiuteen vaikuttaa, kuten edellä todettiin, arvot. Ne määrittävät yksilön toimintaa ohjaavia kriteereitä. Löytyy kuitenkin myös erilaisia auttajien välisiä sosio-ekonomisia eroja.

Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että naiset ovat valmiimpia auttamaan kuin miehet. Nuoret eivät kykene taloudelliseen auttamiseen, mutta he ovat valmiita toimimaan muulla tavalla. Aktiivisimpia auttajia ja

pitkääikäiseen auttamiseen sitoutuneita ovat yli 50-vuotiaat. Rahankeräysaktiiveja ovat 25 - 59-vuotiaat. Itse apua saaneiden motiivi auttaa muita on varsin korkea. Pääkaupunkiseudulla ja kaupungistuneessa Suomessa ihmiset ovat valmiita antamaan rahallista apua. Maaseudulla ja Suomen reuna-alueilla ollaan valmiita antamaan perinteistä ja ei-rahallista apua. Tosin erot eivät ole merkittävän suuria.

Auttamiseen motivoituneita eivät ole vain varakkaat ja hyvin koulutetut ihmiset. Auttamisen motiivi on suhteellisen korkea myös pienituloisten ja vähemmän koulutusta saaneiden keskuudessa. Jälkimmäisten auttamismotiivi perustuu usein siihen, että kun antaa, niin apua voi itse saada myöhemmin sitä tarvitessaan. Taustalta löytyy myös kristillisen auttamisen velvollisuuden perinnettä.

Sillä, missä päin Suomea ihmiset asuvat, ei ole merkitystä. Myöskään asuinympäristöllä ei ole merkittävää vaikutusta auttamisen aktiivisuuteen. Kaupungeissa ihmiset auttavat enimmäkseen taloudellisesti. Maaseudulla esiintyy taloudellisen auttamisen rinnalla naapuriapua ja muunlaista auttamista.

Auttaminen tulevaisuuden voimavarana

Ei ole itsestään selvää, että auttaminen säilyy tulevaisuudessa nykyisenlaisena voimavarana. Kyselytutkimukset antavat kuvan, joka ei ole valoisa. Monet vastaajat arvelevat auttamishalukkuuden vähenevän tulevaisuudessa. Kyseinen huoli ei ole aivan aiheeton.

Yhteiskunnan rakennemuutos ja muuttoliike murentavat sosiaalisia verkostoja erityisesti kasvukeskusten ulkopuolella. Kasvukeskuksissa taasen sosiaalisten verkostojen muodostuminen kestää oman aikansa. Tämä tilanne muodostaa uhkan ainakin naapuriavulle ja muulle ei-taloudelliselle auttamiselle. Samanaikaisesti aineettoman tuen tarve kasvaa tyhjenevillä alueilla, koska muuttoliike toimii valikoivasti. Paikalleen jäävät ikääntyvät, vammaiset ja sairaat, vähemmän koulutetut sekä miehet.

On ilmeistä, että halukkuus auttaa omaisia ja muuta lähipiiriä säilyy suhteellisen korkeana. Mahdollinen auttamishalun vähentyminen koskee lähinnä ulkopuolisten ja tuntemattomien auttamista. Näköpiirissä ei ole mitään sellaisia tekijöitä, joka alentaisivat järjestöille annettavia lahjoituksia kansainväliseen auttamistyöhön.

Vapaaehtoistyön tulevaisuus riippuu osittain siitä, miten työelämä ja vapaa-ajan viettotavat kehittyvät. Hektinen työelämä vaikeuttaa työn ja perhe-elämän sekä vapaa-ajan yhteen nivomista. Myös sosiaalisen ja

taloudellisen eriarvoisuuden kasvu heikentää keskinäistä solidaarisuutta. Auttamistyön tulevaisuus riippuukin vahvasti elämäntapaa ohjaavien tekijöiden kehityksestä ja siitä, kyetäänkö ylläpitämään vahvaa sosiaalista pääomaa yhteiskunnassa.

Anne Pessin tutkimustulos piirtää positiivisen kuvan niin suomalaisten osallistumisesta vapaaehtoismintaan kuin myös halukkuudesta osallistua siihen. Pessin mukaan vapaaehtoistyö on yksi dynaaminen pohja, jolle sosiaalinen pääoma ja sitä kautta aktiivinen kansalaisyhteiskunta voi rakentua. Yllättävä tutkimustulos oli se, että puolet suomalaisista olisi halukas vapaaehtoismintaan, jos heitä siihen pyydetäisiin. Kun näin on, kuka pyytää, kenen tehtävä se on?

Lähimmäisvastuu – ketä kiinnostaa?

Seminaarimme teemaan voi vaivatta vastata, että lähimmäisvastuu kiinnostaa monia suomalaisia. Meidän ei pidä kuitenkaan tuudittautua siihen, että lähimmäisvastuu toteutuu automaattisesti. Siitä on syytä pitää ääntä eri areenoilla, jotta käyttäytymistämme ohjaavat arvot eivät kovettuisi. Kultaisen säännön periaate on humanisuutta ja inhimillisyyttä varmistava voima. Kultaisen säännön periaate kuuluu kansalaisyhteiskuntaan ja kansalaiseksi kasvamiseen. Yksilöllisyyden korostamisen ei pidä merkitä sitä, että yhteisöllisyys ja vastuu katoavat. Viime kädessä on kysymys yhteiskuntaeettisyydestä.

Esitykseni lopuksi haluan kertoa esimerkin lähimmäisvastuusta Rovaniemeltä. Minulla on ollut suuri ilo olla mukana paikallisen mielenterveysseuran toiminnassa jo pian kymmenen vuotta. Vapaaehtoistyö on yksi seuramme toiminnoista, joilla lähimmäisvastuuta osoitetaan.

Kaisa ja Pirkko

Rovaniemeläinen Kaisa – 89 vuotta - huudahtaa ”onpa ihanaa” avatessaan oven Pirkolle – 68 vuotta. Pirkko on minulle tärkeä ihminen, luonnehtii Kaisa ja pyyhkii silmäkulmastaan kyyneleen. Kaisa sai Pirkosta tukihenkilön noin vuosi sitten Rovaniemen vapaaehtoistyönkeskus Neuvokkaan kautta.

”Tuntuu kuin tulisin toiseen kotiini, kun tulen Kaisan luo. Hän voisi olla äitini”, kuvailee Pirkko. Äitiään Pirkko ajatteli päättäessään lähteä vapaaehtoistyön kurssille eläkkeelle jäätyään. Pirkko ei voinut pitkän matkan vuoksi käydä äitinsä luona niin usein kuin olisi halunnut, mutta äidillä oli

ystäviä, ja Pirkko halusi vuorostaan olla ystävä jollekin ikäihmiselle.

Yksinään asuva Kaisa oli tukihenkilön tarpeessa. Hänellä ei ole omia lapsia eikä Rovaniemellä muutakaan lähisukua. Kaisa pärjää kotona kaupungin kotipalvelun turvin, vaikka ikääntyminen ja sairaudet nakertavat voimia. Kotipalvelu huolehtii ruuasta, lääkkeistä ja siivouksesta. Kotipalvelun väki vaihtuu usein, heillä ei ole aikaa jutella, Kaisa miettii ja ristii kätensä. Silmäkulmaan pyrkii jälleen kyynel. Viime kuukaudet ovat olleet raskaita, surun ja kaipauksen täyttämiä. Kaisa menetti maaliskuussa ainoan veljensä, joka hoiti hänen asioitaan. Nyt asioista huolehtii veljentytär, mutta hän on töissä ja Kokkolasta on matkaa Rovaniemelle.

Onneksi tässä talossa asuu hyviä ihmisiä, jotka auttavat. Ja kun Pirkko tulee käymään, on kuin aurinko astuisi sisään, sanoo Kaisa. Pirkko vieraillee Kaisan luona säännöllisesti kerran viikossa. Tärkeintä yhdessäolossa on mahdollisuus puhua ja tulla kuulluksi. Muistellaan vanhoja asioita, ja parannetaan maailmaa.

Tukihenkilön rooli on ihmisen rinnalla kulkemista – ihmisen viran hoitamista. Se on juttelua, kuuntelua, pientä liikuntaa, yhdessä kaupassa tai asioilla käyntiä tai yhteisiä harrastuksia, kirpputorikierroksia, teatteria ja vastaavaa. Tavallista ihmisten kohtaamista niiden asioiden äärellä, mistä ihmiset ovat keskenään sopineet.

Kokemuksemme on, että jokaisella on omat motiivinsa vapaaehtoistyöhön lähtemiselle. Moni lähtijä on selvinnyt itse elämänkriisistään toisen ihmisen tuella ja kokee nyt olevansa antajan puolella. Monet ovat olleet elämänsä aikana erilaisissa auttamistehtävissä, ja kun niistä on syntynyt myönteisiä kokemuksia, halutaan niitä lisää. Ihmisten kiitollisuus saamastaan avusta on kantava voima, vaikka sillä perusteella ei siihen tehtävään hakeudutakaan. Vapaaehtoiset yleensä kokevat saavansa enemmän kuin antavat. On palkitsevaa olla lähimmäinen, johon luotetaan niin, että hänen kanssaan jaetaan elämän surut ja ilot. Onnistumisen kokemusten lisäksi saa kokea läheisyyttä ja läsnäoloa.

Lähimmäisyyden malli Rovaniemellä

Rovaniemellä perustettiin 15 vuotta sitten vapaaehtoistyönkeskus *Neuvokas*. Vastaavia Neuvokkaita synnytettiin myös Lahdessa, Seinäjoella sekä yhteinen keskus Vammala-Huittinen – alueelle. Lahdessa projekti päättyi, muilla paikkakunnilla toiminta sai uuden muotonsa. Rovaniemen Neuvokas syntyi seudun paikallisista tarpeista. Tuohon aikaan sosiaali- ja terveysalan järjestöillä ei ollut paljonkaan yhteistyötä. Paikkakunnan

työttömyysaste oli 25 prosenttia. Maaseudun palvelurakenne haurastui, erityisesti harvaanasutulla maaseudulla. ”Rovaniemet” eivät olleet vielä yhdistyneet, mutta kuntaliitosta valmisteltiin. Kolmatta sektoria tarvittiin kipeästi julkisen palvelujärjestelmän tueksi ehkäisemään syrjäytymistä ja edistämään asukkaiden sosiaalista selviytymistä.

Neuvokkaan synnyttäminen, kehittäminen ja vakiinnuttaminen on ollut merkittävä prosessi. Tänä päivänä Neuvokasta voidaan pitää rovaniemeläisenä lähimmäisyyden tuottamisen mallina, jonka kantava periaate on välittämisen kulttuuri ihmiseltä ihmiselle.

Neuvokkaan taustayhteisönä on toiminut alusta alkaen Rovaniemen Seudun Mielenterveysseura, joka on vanhin Suomen Mielenterveysseuran paikallisista yhdistyksistä, perustettu vuonna 1965. Seurassa on tällä hetkellä 162 henkilöjäsentä ja neljä yhteisöjäsentä. Neuvokas-verkostoon kuuluu yhteensä 40 paikkakunnalla toimivaa yhdistystä ja järjestöä, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä ylittää 12 000. Rovaniemen kaupungin asukasluku on tällä hetkellä lähes 60 000, josta ns. Rovaniemen keskustassa asuu noin 51 000.

Neuvokkaan ylin päätösvalta on Mielenterveysseuran hallituksella, jonne päätettävät asiat käsittelee ensin Neuvokkaan johtoryhmä ja neuvottelukunta. Hallinnollinen moniportaisuus on edustuksellinen ja toimiva, jolloin kaikki tahot pääsevät vaikuttamaan asioihin. Neuvokkaalla on neljä vakituista työntekijää toiminnanjohtaja, ohjaaja, toimistosihteeriohjaaja ja monitoimityöntekijä. Lisäksi työntekijöitä palkataan tarvittaessa palkkatuella.

Toiminta käynnistettiin Raha-automaattiyhdistyksen projektirahoituksen avulla. Kolmantena vuonna toiminta vakinaistui ja Neuvokas sai Rayn kohdennetun A-avustuksen. Päärahoittaja on edelleen Raha-automaattiyhdistys. Palvelusopimuksen perusteella vapaaehtoistyön palveluista Rovaniemen kaupunki on suorittanut korvauksen vuodesta 2006 lähtien. Sopimuksen mukaan Neuvokas tuottaa 7 000 auttamistyön tuntia ja 10 000 asukaskohtaamista ja kaupunki avustaa tätä toimintaa 51 000 eurolla vuodessa. Sopimus on merkittävä julkisen sektorin ja vapaaehtoistyön yhteistyön malli. Toiminta-avustusta saadaan myös Rovaniemen seurakunnalta ja vähäisesti omasta varainhankinnasta. Tällä hetkellä vuotuinen budjetti on noin 300 000 euroa.

Neuvokkaan toiminta ulottuu eri ikäryhmiin, eri elämäntilanteisiin ja eri tarpeisiin. Vapaaehtoinen auttamistyö täydentää osumatarkasti julkista hoivatyötä, mutta ei korvaa sitä. Vähävoimaiset ihmiset ovat auttamistyön erityinen kohderyhmä. Neuvokas-tuella voidaan aina parantaa jon-

kun ihmisen elämänlaatua ja lisätä psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Välittämisen kulttuuria toteutetaan ihmiseltä ihmiselle.

Neuvokkaan painopisteenä on tukea ihmisten kotona selviytymistä kerta-avun, tukihenkilötoiminnan ja kohtaamispaikkaverkoston avulla. Alueelle on muodostettu kohtaamispaikkaverkosto, joka luo edellytyksiä ihmisten sosiaalisen verkoston ylläpitämiseen ja mm. liikuntaa aktivoivana ryhmätoimintana. Näitä ydintehtäviä tukevat kaupungin palveluyksiköissä olevien asukkaiden ja asiakkaiden elämänlaatua ja mielekkyyttä edistävät ohjelma- ja virikehetket sekä opiskelijavapaaehtoistyö. Neuvokkaassa on oma vapaaehtoisista koostuva ohjelmarengas, jossa soitetaan, lauletaan ja lausutaan runoja. Nuorten integroiminen toimintaan on tärkeää, jotta he saavat kokemusta vapaaehtoistyöstä.

Vapaaehtoistyön toimintoja ovat seuraavat:

- Henkilökohtaiset tukisuhteet joko kerta-apuna tai toistaiseksi voimassa olevana tukisuhteina
- Välityspyyntöjä Neuvokas saa 200 – 300 vuodessa, joista voidaan vastata noin 250 pyyntöön, voimassa olevia tukisuhteita on noin 60, joiden kesto on keskimäärin 2,5 vuotta.
- Vapaaehtoistyöntekijöiden rengas
- Neuvokkaan aikana toimintaan on liittynyt 714 vapaaehtoista, joista Rovaniemellä asuu hieman yli 500. Näistä vuoden mittaan liki 200 henkilöä osallistuu johonkin tehtävään. Vapaaehtoisista pidetään huolta koulutuksella, työnohjauksella ja monipuolisella virkistystoiminnalla (esim. perinteiset illamat, retket, joulujuhlat, kirkkopyhät, liikuntatapahtumat, juhlavuosina konsertit)
- Yhdeksän alueellista kohtaamispaikkaa
- Neuvokkaan tilat ovat keskikaupungilla. Kokoontuminen siellä on ilmaista. Uusia kohtaamispaikkoja perustetaan alueille, joiden asukkailla on tarve toistensa kohtaamiseen ja valmiuksia sitoutua vapaaehtoistyöhön sekä toiminnalle on asianmukaiset tilat.
- Vapaaehtoisten ohjelmalvelut
- Ohjelmarenkaassa on soittajia, laulajia ja lausujia. Neuvokas tekee ohjelmarenkaan virkistyshetkiä kohtaamispaikoilla ja kaupungin palveluyksiköihin. näitä on vuosittain noin 200.
- Kummiväärtitoiminta
- Viiden peruskoulun kanssa on vuonna 2009 aloitettu koulujen kummiväärtitoiminta. Sen tavoitteena on tuottaa lisäarvoa koulutyöhön ammattihenkilöstön rinnalle, siirtää perinteitä ja kohdata eri sukupolvia. Lisäksi kolmen päiväkodin kanssa on kummitoimintaa.

- Opiskelijavapaaehtoistyössä
- Vapaaehtoistyön kurssija on järjestetty 5 vuotta lyseonpuiston lukion yhden luokan ja kansainvälisen IB-tutkinnon suorittavien ryhmien kanssa. Näihin on osallistunut liki 200 opiskelijaa. Nämä opiskelijat ovat tehneet käytännön vapaaehtoistyötä noin 80 tuntia opiskelunsa aikana.
- Lisäksi vuosittain noin 200 lukiolaista on osallistunut Välittämisen päivään.

Silloin kohdataan eri sukupolvia, erityisryhmiin kuuluvia sekä tutustutaan eri palveluyksiköiden työkäytänteisiin.

- Kokemuskouluttajat (12) käyvät kertomassa ammattiopistoissa, ammattikorkeakoulussa ja
- yliopistossa opiskelijoille selviytymistarinansa.
- Muuta toimintaa
- Neuvokas osallistuu aktiivisesti muiden toimijoiden tapahtumiin, mm. kahtena viime vuona ikäihmiselle suunnattuun mittavaan liikuntatapahtumaan Lapin urheiluyliopistolla

Lähteitä

Anneli Laine, Järjestöjen vapaaehtoistyön koordinointi ja kehittäminen, Neuvokas, Rovaniemen seudun mielenterveysseura ry, Rovaniemi 2009.

Tapio Leskinen: Globaalin auttajan arvot ja moraalit. Helsingin yliopisto 2003. Väitöskirja.

Anne Birgitta Yeung (nyk. Pessi): Vapaaehtoistoiminta myöhäismodernina aikana: Suomen kirkon sosiaalinen työ. Helsingin yliopisto 2004. Väitöskirja.

Anne Birgitta Yeung: Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? YTY Helsinki 2002.

Anne Birgitta Pessi ja Juho Saari: Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. STKL 2008.

7 Lähimmäisyys, kunnan vastuulla?

Antti Iivanainen, yleislääketieteen erikoislääkäri, lääketieteen tohtori, terveysasemien johtaja, Helsingin terveyskeskus

Lähimmäisyyttä ajatellessa tulee ensimmäisenä mieleen lähinnä uskonnollinen arvomaailma. Tarkemmin pohtiessa lähimmäisyys kuitenkin on yleisinhimillinen käsite toisen huomioon ottamisesta. Nykysuomen sanakirjassa lähimmäisyydelle on erilaisia määritelmiä lähtien Uuden Testamentin ”rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi” määritelmästä päätyen hyvin käytännönläheisiin merkityksiin ”läheisin, likeisin, lähin, likin”. Määritelmässä ”lähimmäisemme on jokainen ihminen, joka tarvitsee neuvoamme ja apuamme” kanssaihminen on toiminnan kohde, objekti, mutta se ei itsessään vielä vastuuta tekemään jotain häntä auttaakseen. Subjektiviisempi ja ehkä parhaiten lähimmäisyyttä kuvaava on määritelmä ”ajatella lähimmäisen etua”. Selkeästi se osoittaa jokaiselle vastuuta toisen hyväksi tekemiselle, lähimmäisenvastuulle.

Kun lähimmäisyyteen lisätään vastuu, tulee esille kysymys siitä kuka tai mikä on vastuun kantava taho? Voiko lähimmäisyydelle osoittaa vastuullisen tahon? Olisiko kunta sellainen?

Lähimmäisyys tai lähimmäisvastuu eivät ole termejä, joita erityisesti esiintyy kuntien strategioissa, arvoissa tai tulostavoitteissa. Kunnat toiminnassaan kuitenkin toteuttavat sellaisia tavoitteita, jotka voidaan läheisesti yhdistää lähimmäisyyteen. Kunnat pyrkivät luomaan kuntalaisille mahdollisimman hyvän ja tasa-arvoisen sekä oikeudenmukaisen asuinympäristön kuitenkin unohtamatta sen tuottamista tehokkaasti. Onko kunta siis vastuussa lähimmäisyydestä? Pitäisikö sen olla?

Kuntien tehtävät ovat laajat ulottuen sosiaali- ja terveydenhuolto-, koulutus- ja kulttuuripalveluista kiinteistöjen ylläpitoon ja infrastruktuurin rakentamiseen. Monet tehtävistä ovat lakisääteisiä vastuuttaen kunnan niiden tuottamiseen. Edellä mainituista ensimmäiset ovat sisällöltään lähimpänä lähimmäisvastuuta, jolloin ajatus siitä, että kunnalle kuuluisi lähimmäisenvastuu, ei ole kaukaa haettu. Kuitenkin tuntuisi erikoiselta, jos kunnan yhdeksi tehtäväksi määriteltäisiin lähimmäisenvastuu. Kunnan tehtävä on pikemminkin huolehtia kuntalaisista. Kunnan arvoissa esiintyvät usein kuten Helsingin kaupungin arvoissakin esim. asukaslähtöisyys, ekologisuus, oikeudenmukaisuus, taloudellisuus, yrittäjämielisyys ja turvallisuus. Hyvinkin niiden jatkona voisi olla lähimmäisyys.

Kunnan kannalta tulee esille yksilön auttamisen ja yhteisön auttamisen välinen tasapaino. Yhden yksilön auttaminen voisi hyvin olla perusteltua lähimmäisyyden näkökulmasta mutta yhteiskunnalla hyvästä tahdosta huolimatta ei kuitenkaan ole varaa niin yksilökeskeiseen lähestymistapaan. Etenkin tulevaisuuden haasteet huomioon ottaen joudutaan priorisoimaan yhteisen keskimääräisen hyvän tavoittamiseksi. Tämä kollektiivinen lähimmäisyys myös osoittaa vastuun yksilölle yhteisestä hyvästä. Kollektiivisesta lähimmäisyydestä pohjoismaiset hyvinvointiyhteiskunnat käyvät hyvästä esimerkistä.

Liittykö kunnan jonkin tyypillisen ammattikunnan jo ammattiin hakeutumiseen ajatus lähimmäisenvastuusta? Ovatko esimerkiksi lääkärit jo opiskelemaan hakeutuessaan valinneet lääkärin ammatin sen vuoksi, että voivat toteuttaa siinä lähimmäisenvastuuta, halua auttaa? Lääkärin ammattiin liitetään usein ominaisuuksia jotka liittyvät lähimmäisyyteen. Toisaalta taustalla voi olla yksilölähtöinen kiinnostus luonnontieteisiin tai halua saada yhteiskunnallisesti arvostettu ammatti. Ovatko lääkärit ”enemmän” lähimmäisiä myös vapaa-ajalla ollessaan tai kuuluuko heidän olla? Jos lähimmäisyys on sidottu ammattiin tai siihen hakeutumiseen, lähimmäisyys ”ammattilaistuu”. Ammattilaistumisen myötä seuraa, että jotkut olisivat enemmän vastuussa lähimmäisyydestä kuin muut ja lähimmäisyydestä tulisi tehtävä. Tällöin lähestytään sitä, että lähimmäisyys ei kuuluisikaan kaikille.

Lähimmäisyys alussa mainitun määritelmän mukaan on subjektiivinen halu auttaa toista ”ajatella lähimmäisen parasta” tämä ei voi olla jonkin organisaation tehtävä. Se ei kuitenkaan poista sitä, että näiden tulee omassa toiminnassaan edesauttaa lähimmäisyyden toteutumista, luoda sille hedelmällinen alusta.

Lähimmäisyys ei toteutuakseen voi olla velvollisuus tai pakko. Sen määrälle ei myöskään ole mittaria. Lähimmäisyys tulee ymmärtää oma-kohtaisena haluna auttaa toista. Kukaan ei ole lähimmäisyyden ammattilainen toimensa tai ammattinsa kautta vaan jokainen on lähimmäisyyden ammattilainen omassa ympäristössään omalla tavallaan ja omilla kyvyillään. Lähimmäisyys on meidän jokaisen mahdollisuus, myös kunnan mahdollisuus.

8 Vapaaehtoisuus ja järjestöt lähimmäisvastuussa

Arto Tiihonen, FT, toimialapäällikkö, Ikäinstituutti

Aluksi

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETE-NE:n lähestyessä minua, kysyin itseltäni, alustusta silmällä pitäen: miksi tämä asia on juuri nyt agendalla? Peruskysymykseksi hahmottelin seuraavan: ”Mikä meitä vaivaa, kun emme (enää) osaa kantaa vastuuta lähimmäisistämme (lapsista, vanhuksista) tai vähäosaisimmista (syrjäytyneistä, kerjäläisistä)?” Kuvittelin, että julkinen keskustelu hoitamattomista ja yksinäisistä vanhuksista, heitteille jätetyistä lapsista tai katukuvaan ilmestyneistä kerjäläisistä, olisi saanut etiikan asiantuntijatkin pohtimaan lähimmäisvastuuta eri näkökulmista. Lyhyen pohdinnan jälkeen peruskysymykseni ikään kuin vaati rinnalleen toisen kysymyksen: ”Miksi emme osaa osoittaa rakkautta tai huolenpitoa lähimmäisiämme kohtaan?”

Myönnän heti, että kummassakin kysymyksessä on tiettyä perusasenteellisuutta, koska käytin tarkoituksella verbiä osata enkä esimerkiksi verbejä haluta, voida, kyetä, täytyä tai tuntea, joita nykyään usein käytetään vanhustutkimuksessa korostamaan ikäihmisten toimijuuden erilaisia modaliteetteja. Aivan samoin olisin siis voinut kysyä, miksi emme halua tai emme voi kantaa vastuuta lähimmäisistämme. Tutkimusten mukaan on kuitenkin niin, että suomalaisista suuri osa haluaa toimia vapaaehtoisina auttamassa ja tukemassa kanssaihmiä ja erilaisia osallistumisen muotoja on runsaasti. Kyse ei ole siis varsinaisesti halun puutteesta enkä usko, etteivätkö suomalaiset voisi tai kykenisi lähimmäisvastuuseen. Sen sijaan todennäköistä on, että emme tunne lähimmäisvastuuta tunnetasolla riittävän tärkeäksi, jotta se johtaisi meidät kaikki ”lähimmäisvastuutalkoisiin”. Selvää on myös se, että mikään suomalaisessa yhteiskunnassa ei varsinaisesti pakota tai velvoita meitä lähimmäisvastuuseen ellei sosiaalista omatuntoa lasketa mukaan.

Tässä artikkelissa pohdin aluksi sitä, miksi lähimmäisvastuu on niin hankala käsite suomalaisille ja miksi se vaatii uutta osaamista tai vanhan osaamisen elvyttämistä? Seuraavaksi käsittelemme vapaaehtoistoimijoiden ja muiden yhteiskunnan sektoreiden vastuita ja työnjakoa lähimmäisvas-

tuun näkökulmasta. Perusoletus tässä on se, että ihmiset ovat epäietoisia siitä, kenen pitäisi kantaa huolta toisten kärsivistä lapsista, yksinäisistä vanhuksista tai asunnottomista, päihdeongelmaisista miehistä ja kadunkulmista kerjäävistä romanialaisista? Tämän jälkeen siirryn kuvaamaan vapaaehtoistoimijoiden lähimmäisvastuuta luonnehtimalla monia eri tapoja, joita yhdistykset ja järjestöt tarjoavat lähimmäisvastuun harjoittamiseen. Lopuksi pohdin mitä vapaaehtoisjärjestöt ja me kaikki voisimme tehdä, jotta kantaisimme paremmin vastuun lähimmäisistämme. Sitähän ei kuitenkaan voi kokonaan delegoida itseltä pois, vaan jokainen meistä on jollakin tavoin velvollinen kantamaan vastuuta lähimmäisistään.

Lähimmäisvastuun haasteellisuudesta

Viime vuosikymmenten aikana suomalaiset ovat privatisoituneet, urbanisoituneet ja professionaalistuneet suuren maaltamuuton, kulttuurin medioitumisen ja koulutustason nousun myötä. Nykyaika vaatiikin ihmiseltä kykyä elää kaupungistuneessa ympäristössä, jossa jokaiselle ihmiselle pitää antaa oma yksityinen tilansa, vaikka elämme entistä lähempänä toisiamme. Tunnen kuinka vaivaannun, kun sauvakävelen 84-vuotiaan isäni kanssa täällä kaupungissa hänen ottaessaan kontaktia kanssakulkijoihin aivan samoin kuin kotikylällään Savossa. Hän ei voi ymmärtää, miksi osa vastaantulijoista on niin kylmäkiskoista porukkaa, etteivät he reagoi mitenkään vanhan miehen iloiisiin tervehdyksiin. Yhtä lailla hän riemastuu, kun joku – itse asiassa suurin osa – ilahtuu yllättävästä ja ystävällisestä tervehdyksestä.

Ammattimaistuminen on tuonut mukanaan tarkat työnjaot ja vastuut niin eri ammattiryhmien kuin yhteiskunnan sektoreidenkin välille. Emeritusprofessori Antti Eskola ihmetteli asiaa järjestämässämme vapaaehtoisuutta käsitelleessä seminaarissa ottamalla esimerkin vanhusten kotihoidosta. Hän ei voinut ymmärtää, miksi kotisairaanhoidaja ei voi viedä vanhuksen roskapussia ulos, koska se ei kuulu hänen toimenkuvaansa. Emme onneksi ole vielä amerikkalaisella tasolla vastuukysymysten kääntyessä epäinhimilliseksi. Vai mitä sanotte siitä, että sikäläiset vakuutusyhtiöt ovat kehottaneet lääkäreitä välttämään ensiavun antamista onnettomuustilanteissa, etteivät he joutuisi jälkepäin mahdollisiin korvausvastuisiin väärin annetun hoidon antamisesta. Esimerkit kuvannevat sellaista kehitystä, jossa inhimillinen lähimmäisvastuu on yhteiskunnassa määriteltujen työnjakojen ja vastuukysymysten takia rajattu tai kahlehdittu tavoilla, joita ei voi enää pitää yksilöiden kannalta järkevänä saati inhimillisenä.

On kuitenkin myös niin, että suomalaisille ja muille pohjoismaalaisille on ollut vierasta sellainen lähimmäisvastuu, jota saamme nykyään seurata yhä enemmän. Puhun nyt hyväntekeväisyystoiminnasta (engl. charity), joka ei historiallisista syistä ole saanut kovin suurta jalansijaa täällä pohjoisen maissa. Taustalla on sekä voimakas ihmisen autonomian ja tasa-arvon perinne, mutta myös kansalaisliikkeiden, vapaaehtois- ja harrastusjärjestöjen traditio, joka korostaa yhdessä tekemisen kautta syntyvää solidaarisuutta, toisten tukemista ja myös yhteiskunnan muuttamista tasa-arvoisemmaksi. Toki vielä kauempana historiassa voi olla kokemus siitä, että rankoissa olosuhteissa ei ole kannattanut liian heikkoja auttaakaan. Nämä juuret ovat kuitenkin rakentaneet mentaliteetin, joka on siis yhteistä pohjoismaiden kansalaisille eikä esimerkiksi vain suomalaisille.

Suomalaiset ovat auttaneet ja tukeneet toisiaan, mutta tuen on pitänyt olla sillä tavoin vastavuoroista, että tuettu ja autettu on voinut tuntea sen jotenkin veljellisenä ja myös niin, että hän voi myöhemmin tarvittaessa auttaa auttajaansa. Tähän erilaiset järjestöt ovat olleet erinomainen ratkaisu – työväestö on tukenut toisiaan omissa järjestöissään, nuoret toisiaan nuorisoseuroissaan ja eri urheilulajien harrastajat tai uskonlahkojen jäsenet ovat kilvoittelun ohella tukeneet kanssakilvoittelijoitaan. Suomalaiseen kulttuuriin ei ole kuulunut alamaisuus edes siinä mielessä, että olisi haluttu jäädä ”velkaa” auttajalle eikä ole haluttu tuntea haavoituvaisuutta, toisten armoille jäämistä. Tämä näkyy vieläkin vanhoissa ihmisissä, jotka eivät inhoa mitään muuta niin paljon kuin ”kunnan holhokiksi” jäämistä, mikä on tarkoittanut itse asiassa sitä, että on jäänyt jonkun toisen kanssaihminen armoille.

Voi olla myös niin, ettei Suomessa ole ollut helppoa myöskään antaa apua ja tukea – ei ole haluttu leimautua ”hyväntekijäksi”. Suomessa onkin tyypillisesti kanavoitu patruunoiden ja muiden resursseja omaavien hyväntekijöiden rahaa erilaisen järjestötoiminnan, kulttuuri-, urheilu- tai sivistyksellisen toiminnan tukemisen kautta tukea tarvitseville. Yhtä kaikki avun saaminen on jollakin tavoin vaatinut avunsaajalta jonkinlaista omaa aktiivisuutta ja avunantajalta jonkinmoista häveliäisyyttä. Julkinen kerjääminen tai avunaneleminen hyväänkin tarkoitukseen on Suomessa koettukin mentaalaisesti hankalaksi.

Tätä haastetta lisää se, että suomalaiset ovat tottuneet pitämään itsellään aika ison reviiirin – olemme ”kaukokohteliaita” emmekä tunne oloamme luontevaksi notkeassa ”small talkissa” lähellä toisen ”ihoa”. Nykyään kuitenkin odotetaan, että olisimme ulkomaisten ja nykyään myös suomalaisten TV-sarjojen tuttujen henkilöhahmojen tapaan kykeneviä

osoittamaan tunteitamme niin sanoin kuin eleinkin. Myös hoiva- ja palveluammattien harjoittajilta odotetaan "eurooppalaista palvelua", joka pitää sisällään ystävällisyyden tuntemattomille ja emotionaalisen ja affektiivisen sensitiivisyyden osaamista tilanteissa, joissa liikutaan asiakkaalle tai potilaalle tunneherkillä alueilla. Puhumme vuorovaikutustaidoista, vaikka kyse olisi pikemminkin tunnetaidoista ja etäisyyden ja läheisyyden ottamisen kyvyistä eli jonkinlaisista uusista lähimmäistunteista ja –osaamisista.

Haasteen siis asettavat yhteiskuntamme ja kulttuurimme eräänlaiset syvärakenteet, jotka kertovat meille kuinka meidän suomalaisten tulee eri tilanteissa asioihin ja ihmisiin reagoida. Toisaalta on kyse historiallisrakenteellisista kollektiivisista kokemuksista, joissa on määritelty sekä ihmisen asemaa, eri yhteiskuntasektoreiden työnjakoja että hyvinvointivaltion tehtäviä ja perusteita. Tietty osaamattomuus lähimmäisvastuusakin voi siis olla yhteydessä yhteiskuntamme varsin nopeaan (post)modernisaatiokehitykseen, jonka myötä emme enää tiedä varmasti, kenen tehtäviin lähimmäisvastuu eri tilanteissa kuuluu ja miten se eri tilanteissa pitäisi osoittaa.

Seuraavassa tarkemmin siitä, miten nämä yhteiskunnan eri sektoreiden vastuut ovat jakautuneet suhteessa eri-ikäisiin ihmisryhmiin, eri yhteiskunnan toiminta-alueilla kuin historiallisesti tietyn toiminta-alueen sisällä. Uskon, että näin saamme pohjaa sille, miten lähimmäisvastuu voisi tulevaisuudessa rakenteellisesti ja työnjaollisesti kehittyä.

Kenen tehtäviin lähimmäisvastuu kuuluu?

Yksinkertainen ja oikea vastaus on tietysti: kaikille. Ohittaessamme päänkäänöllä kadunkulman kerjäläisen, ollessamme hiljaa päiväkodin pihalla, kun näemme selvästi huolenpidon tarpeessa olevan lapsen tai sääliesämme vaitonaisesti, kun näemme kadulla yksin raahustavan vanhuksen, ajattelemme tietysti myös sitä, että "tämä ei kuulu minulle", "ei minulla ole resursseja eikä minulla ole suoranaista vastuuta" näistä lähimmäisistäni. Saatamme tietysti ajatella sitäkin, että nämä eivät ole minun lähimmäisiäni, vaan jonkun toisen.

Miksi näin ajattelemme, voidaan palauttaa tietysti siihen, että emme ole "laupiaita samarialaisia", vaan ehkä "kirjanoppineita fariseuksia". Tällöin ajattelemmekin tietysti myös niin, että hyvinvointivaltiomme on palkannut "ammattisamarialaiset" tai ainakin "vapaaehtoiset hyväntekijät" huolehtimaan apua ja tukea tarvitsevista lähimmäisistämme. Työtä

tekemällä ja veroja maksamalla meistä jokainen tukee tuota apua tarvitsevaa. Olemme kehittäneet runsaasti "hyviä käytäntöjä" ja laatuksiteereillä palkittuja toimintatapoja, joilla syrjäytyneitä ja muita apua tarvitsevia parhaiten tuetaan "palveluketjun eri vaiheissa". Yksittäisen kansalaisen ei kannata sotkea hyvien systeemien maailmaa omalla amatööriomaisella puuttumisellaan, josta voi olla enemmän haittaa kuin hyötyä.

Kyse on kuitenkin vielä abstraktimmasta asiasta, joka konkretisoituu aina tasaisen väliajoin käytävään julkiseenkin keskusteluun siitä, kenen oikein tulee hoitaa alle kouluikäiset lapset tai mikä on yksittäisen kansalaisen vastuu omasta terveydestään ja kunnostaan? Tällöin rintamalinjat löytyvät nopeasti, ja kiivaasti puolustetaan niin yksilön vapauksia kuin julkisen sektorin palveluitakin. Hyvin harvoin nähdään pintakesustelun taakse, jolloin voitaisiin ymmärtää, että "suomalainen malli" vastuunjaosta on monisysisempi ja se on myös historiallisesti jatkuvasti muuttuva, vaikka tietyt perusasiat ovat pysyneet jo muutaman vuosikymmenen joltisenkin samoina. On kuitenkin muistettava, että kunnallinen päivähoito tai julkinen terveydenhoito tai ilmainen peruskoulu ovat kaikki vasta alle nelikymppisiä; varhaisessa keski-ikässä. Suurten uudistusten jälkeen näitä on jo muokattu moneen kertaan ja kunkin yhteiskuntapolitiittisen suhdanteen mukaisesti, vaikka perusratkaisut ovat ainakin jossain määrin pitäneet kutinsa.

Jos kuitenkin tarkastelemme yhteiskuntaamme vähän laajemmalla perspektiivillä, niin huomaamme, että vastuu – osittain myös lähimmäisvastuu – eri-ikäisistä ihmisistä on tietoisesti tai tiedostamatta annettu enimmäkseen jollekin tietylle yhteiskunnan sektorille, kun muilla on pienempiä tai erilaisempia vastuita sen ikäisistä kansalaisista. Jo ennen julkisen päivähoiton laajentumista julkinen sektori kantoi suuren vastuun oppivelvollisuusikäisistä tarjoamalla heille koulutusta ja myös ilmaisen kouluruokailun, mikä on kansainvälisestikin ottaen aika merkittävä sekä kansanterveydellinen että sosiaalipoliittinen vastuunotto. Kouluthan voisivat olla yksityisiä ja kouluruokalana voisi toimia pikaruokaketjun baari, kuten joissakin länsimaissa tällä hetkellä on tilanne. Yhteiskuntapolitiikan suunnan muutoksista ajankohtainen esimerkki koulutuspolitiikan saralla on tietysti yliopistojen uusi yksityistäminen – aika harvat muistanevat, että valtion omistamat ja hallinnoimat yliopistot ovat nekin varsin nuori keksintö. Suurin osa yliopistoista valtiollistettiin 1960- ja 1970-lukujen aikana.

Omassa tarkastelussani yksityisen (1. sektorin), julkisen (2. sektorin) sektorin lisäksi ovat kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan (3. sektori) alue ja

perheen ja kotitalouksien alue (4. sektori), vaikka yleensä puhutaan vain kolmesta ensimmäisestä. Kotien, perheiden ja itse asiassa yksilöiden vastuut ovat suomalaisessa yhteiskunnassa huomattavia ja poliittisesti merkittäviä. Siksi ne tällaisessa tarkastelussa on otettava huomioon: lasten kotihoito tai – kasvatus tai virallinen ja epävirallinen omaishoito. Nämä ovat hyviä esimerkkejä kotien, perheiden läheisten vastuista, joihin liittyy paljon poliittista intohimoa.

Vastuulla tarkoitan tässä yhteydessä tietyllä tavalla yhteistä käsitystä siitä, mitkä asiat ja tehtävät kuuluvat eri yhteiskunnan sektoreille. Aina ei kuitenkaan ole selvää, kenelle vastuu kuuluu. Aina ei kuitenkaan ole kysymys vain rahasta eli siitä, kenen tulisi maksaa, vaan useammin on kyse tietystä – voisi ehkä sanoa – oikean tai hyvän elämän mallista, jota itse kukin ajattelee toteuttavansa myös yhteiskuntapoliittisina ajatuksinaan ja kantoinaan.

Vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta erilaisia "vastuunottoja" on määriteltä myös lakiteksteissä ja varsinkin rahoituspäätöksiä tehtäessä, vaikka kyseessä pitäisi olla "vapaa kansalaistoiminnan" alue. Esimerkkeinä mainittakoon liikuntalaki, jossa määritellään melko yksiselitteisesti se, että julkisen sektorin tehtävänä on hoitaa liikunnan ja urheilun mahdollisuudet tarkoittaen yleensä liikuntatiloja, osin resursseja (valtion ja kuntien avustuksia järjestöille) ja vain tiettyjen – erityisryhmiksi luokiteltujen – ihmisryhmien liikuntatoiminnan järjestämistä. Muuten koko liikuntatoiminta on annettu kansalaisjärjestöjen – 3. sektorin – vastuulle. Samalla on annettu aika iso kasvatus- ja ajankäytönkin vastuu vapaaehtoisille ohjaajille ja valmentajille etenkin lasten ja nuorten elämässä. Nuorisotoiminnassa, sosiaalialioissa ja vieläpä musiikissa julkisen sektorin vastuut ovat paljon suurempia nuorten ikäluokissa. Yksityisen sektorin vastuita ei ole liikuntalakiin kirjattu, mutta viime vuosikymmeninä sen vastuu on lisääntynyt aivan samoin kuin se on lisääntynyt terveydenhuollossa tai sosiaalipalveluissa. Lainsäädäntö ei tietenkään voi eikä saakaan ohjata kaikkea yhteiskunnallista vastuunottoa, vaan yhteiskunnat elävät ja kehittyvät tietysti myös kysynnän ja tarjonnan kehittymisen ja lainalaisuuksien mukaan.

Viime vuosina kolmannen sektorin sisällä ja ulkopuolellakin on käyty paljon keskustelua juuri tästä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan "rajapinnasta". Tendenssinä on ollut se, että kolmannelle sektorille annetaan tai "sysätään" sellaisia vastuita, joita julkinen sektori ei enää kykene taloudellisista syistä hoitamaan. Tai positiivisesti ajatellen: joita kolmas sektori osaa hoitaa paremmin. Tällöin on ollut kyse mm. ennaltaehkäisevästä terveydenhuollosta tai sosiaalityöstä, joista ensimmäistä eivät terveyses-

kukset tutkimustenkaan mukaan pysty hoitamaan tai ehkä eivät edes koe tehtäväkseen. Samalla on kuitenkin ajateltu, että kolmas sektori pystyy olemaan kustannustehokas yksityissektorin tavoin. Lastensuojelun yksiköitä ja varsinkin vanhusten palvelutaloja on syntynyt melko runsaasti myös kolmannelle sektorille. Osa näistä on verottajan mielestä liiketoimintaa harjoittavia yksiköitä ja osa "vääristää kilpailua" niin, ettei niitä voi tukea esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen tukien avulla. Rajapintoja koetellaan siis eri suuntiin.

Ennen kuin jatkan kolmannen sektorin osuudesta lähimmäisvastuussa, niin katsotaan miltä nämä yhteiskunnalliset vastuut näyttävät sekä ikäryhmittäin että eri toimintojen näkökulmista katsottuna. Korostan tässä, että esittämäni prosenttiluvut ovat vain suuntaa-antavia eivätkä ne perustu mihinkään tutkimukseen. Tavoitteena on esittää yksinkertaisesti numeroina se monimuotoinen todellisuus, joka kertoo sen, miten me Suomessa olemme jakaneet vastuuta – myös lähimmäisvastuuta - yhteiskunnan eri sektoreiden kesken. Muistettava on myös se, että yhteiskunta-poliittisessa keskustelussa hyvin usein puhutaan juuri näistä eri sektoreiden vastuista, vaikka se usein fokusoituu keskusteluun julkisen sektorin kantokyvystä tai sen vastuun rajoista. Tämä taas johtuu siitä, että poliittisen päätöksenteon keskiössä ovat julkiset palvelut, vaikka yhteiskunta-politiikan alueena on ainakin välillisesti koko yhteiskuntaelämä.

Taulukoiden selitykset:

Vastuiden (myös lähimmäisvastuiden) jakaantuminen

Taulukossa olen jakanut vastuut seuraavasti:

1 = yksityissektori, yritykset

2 = julkinen sektori, kunnat ja valtio

3 = kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan sektori, järjestöt ja yhdistykset

4 = kotitaloudet ja perheet

5 = yksilöt itse

Väestön olen jakanut kahdeksaan eri ikäryhmään, jotta tarkastelu tavoittaisi näiden ryhmien erityispiirteet hienovaraisemmin kuin yleisemmät tarkastelut.

Vastuut olen arvioinut prosentteina niin, että jokaisen rivin summa on 100 %.

Prosenttiluvut ovat suuntaa-antavia.

Taulukko 1: Vastuiden jakautuminen ikäryhmittäin

Sektori/ Ikäryhmä	1. Sektori	2. Sektori	3. Sektori	4. Sektori	Yksilöt
lapset 0-7	5	40	5	50	0
nuoret 7-18	10	30	30	30	0
nuoret aikuiset 18–25	20	20	20	20	20
keski-ikäiset 25–45	20	10	10	40	20
ikäntyvät 45–60	30	15	15	30	10
3. ikä: 60–75	20	20	20	20	20
4. ikä: 75–85	15	40	20	25	10
5. ikä: 85-	10	60	10	20	0

Taulukko 2: Vastuiden jakautuminen toimintojen pohjalta

Sektori/ Teema	1. Sektori	2. Sektori	3. Sektori	4. Sektori
Liikunta	20	15	55	10
Kulttuuri	30	40	20	10
Sosiaali	10	50	20	20
Terveys	20	60	15	5
Nuoriso	20	30	40	10
Ikäntyneet	10	50	20	10
Aatteelliset	20	30	40	10

Vaikka vastuut näyttävät juuri nyt tällaisilta, niin kehitys voi johtaa aivan toisenkinlaisiin vastuisiin. Esimerkiksi lastenhoidon ja –kasvatuksen (tässä ei puhuta lastensuojelusta) saralla vastuut vuosikymmenten saatossa ovat muuttuneet siten, että vastuu oli ennen 1960-lukua pääosin neljännellä sektorilla (kodit/perheet, äidit, isät, sisarukset, naapuritkin), vaikka myös ensimmäisen sektorin palveluja oli tarjolla (piiat, yksityiset kodin- ja taloudenhoitajat). 1970-luvulta lähtien julkinen sektori otti tai sille annettiin enemmän vastuuta (lastentarhat, päiväkodit), jonka jälkeen on perustettu myös yksityisiä ja 3. sektorin päiväkoteja ja 3. sektori tarjoaa myös iltapäivätoimintaa ja harrastustoimintaa alle kouluikäisillekin.

Lasten hoitaminen kotona on taas lisääntynyt uusien tukien – ja perheiden toiveiden – myötä niin, että Suomessa hoidetaan jälleen kansainvälisestikin arvioiden lapsia paljon kotona. Nyt perheille annetaan myös yhteiskunnalta tukea tähän toimintaan, mihin ei vuosikymmeniä sitten ollut varaa. ”Kotihoidontuki” kertoo jo terminä sen, että päävastuu ikään kuin olisi julkisella sektorilla ja ensisijainen hoitopaikka päiväkodissa. ”Omaishoidontuessa” asia kirkastuu vielä edellistä paremmin, kun ymmärretään, että tukea annetaan omaiselle tehtävään, joka muutoin olisi kunnan ja sen kalliin laitoshoidon vastuulla. Muutoinhan kehityskulku vanhusten hoidossa vastaa aika lailla lastenhoidon kehityslinjoja. Näistä ja monista muista ”vastuista” käydään ei vain semanttista taistelua, vaan ikääntyvässä Suomessa jo lähitulevaisuudessa, myös varsin voimakasta yhteiskuntapolitiittista keskustelua.

Tyypillistä nykyiselle tilanteelle lienee se, että ”hyvinvointivaltiotamme” ei enää pysty ohjailemaan samalla tavalla ylhäältä päin kuin aiemmin, kun yhteiskunnan sektorit olivat jossain määrin kehittymättömämpiä. Nyt monilla aloilla – esimerkiksi terveydenhoidossa ja sosiaalipalveluissa – on julkisen sektorin rinnalla varteenotettavia vaihtoehtoja niin yksityisellä, kolmannella kuin neljännelläkin sektorilla, kuten edellinen esimerkki osoitti. Yhteiskuntapolitiikkaa voikin ohjailla myös se, miten toimintojen ja palveluiden tarjonta kehittyy eri sektoreilla suhteessa mm. paikalliseen kysyntään. Tällä kaikella on ainakin välittynyt merkitys myös aiheenamme olevaan lähimmäisvastuuseen.

Yhteenvetona edellisestä voidaan sanoa, että on hyvä tiedostaa se, miten olemme jossakin määrin kollektiivisesti ajatelleet vastuiden jakaantuvan yhteiskunnan eri sektoreiden kesken. Tämä nimittäin vaikuttaa meidän ihan refleksiiviseenkin käyttäytymiseemme – jos tunnistamme, että vastuu kuuluu juuri minulle, niin toimimme toisin kuin silloin, kun ajatelimme sen kuuluvan jollekin toiselle. Pelkistettynä suhteita lähimmäi-

siin voidaan kuvata niin, että yksityissektorilla lähimmäinen on yleensä "maksava asiakas", julkisella sektorilla "asiakas, potilas, palvelun käyttäjä/ tarvitsija" ja kotien, perheiden piirissä "sukulainen, ystävä, naapuri".

Entä sitten kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa? Ennen lähimmäinen oli "toveri, kumppani, seura- tai harrastekaveri, aateveli tai – sisko, meikäläinen", mutta nykyään hän voi myös olla "vapaaehtoistojen, -työntekijä, ulkoiluystävä, kulttuurikaveri, iltapäiväkerhon ohjaaja, joukkueen valmentaja, kerhon vetäjä" ja paljon muutakin. Kaikissa näissä määritellään jollakin tavoin myös lähimmäisvastuuta, sillä esimerkiksi konkreetit vastuukysymykset vapaaehtoistoiminnassa tapahtuvissa onnettomuuksissa tai vastaavissa ovat vaikeita kysymyksiä niin järjestöille, vapaaehtoisille, autettaville kuin vaikkapa vakuutusyhtiöille ja tuomioistuimille. Edellisestä huolimatta maksava asiakaskin voi hyvin kokea tullessa kohdelluksi lähimmäisenä yksityisellä sektorilla eikä naapureiden kesken synny välttämättä mitään kunnon "naapuruutta".

Lähimmäisvastuun kannalta haasteellista onkin se, että yhteiskunnallisten vastuiden ja työnjakojen muuttuessa elämäkerrallista ja kokemuksellista tietoa nopeammin ovat ihmiset – niin kansalaisina, työntekijöinä, asiakkaina kuin lähimmäisinä – epätietoisia siitä, kenelle (lähimmäis) vastuu eri tilanteissa kuuluu tai sopii. Onko esimerkiksi hoitaja, opettaja, valmentaja, ohjaaja myös lähimmäinen ja millä tavalla hän voi olla lähimmäinen? Tai miten edellä mainitut ovat/voivat olla lähimmäisiä vapaa-ajallaan ja eri tilanteissa, joissa he eivät toimi instituutionsa tai viiteryhmänsä parissa ja niihin kuuluvissa rooleissa? Lainsäädäntöähän on viime vuosina kehitetty niin, että tiettyjen ammattiryhmien on tehtävä lastensuojeluilmoitus, jos näkevät siihen syytä. Kyse on tavallaan lähimmäisvastuun laajentamisesta ja täsmentämisestä, koska ilman lainsäädäntöä tilanne – lähimmäisvastuun "harmaa alue" - oli työntekijöille erittäin hankala. Keskustelu lähimmäisvastuusta onkin siis erittäin tärkeitä ja siihen liittyy myös juridiseettisiä kysymyksiä, joita tulisi käsitellä myös ETENEn kaltaisissa elimissä.

Lähimmäisvastuun luonnehdintoja vapaaehtoistoiminnassa

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa rakentuu lähimmäisvastuuta monin eri tavoin. Abstraktimmillaan sitä voisi kuvata sosiaalisen pääoman teorioilla, joissa tärkeitä käsitteitä ovat vapaaehtoistoiminnassa syntyvä ihmisten keskeinen luottamus, vastavuoroisuus ja osallisuus. Vapaaehtoistoi-

minnat ovat vahvimmillaan kulttuurissamme ja yhteiskunnassamme juuri tällä alueella – siellä todistetusti kohtaavat erilaisista taustoista lähtöisin olevat ihmiset, jotka omien ja yhteisten intressiensä motivoimina rakentavat yhteisöllisyyttä, joka perustuu keskinäiseen luottamukseen. Tämä aluksi yksittäisten ihmisten keskeinen luottamus kumuloituu yhdistys- ja harrastustoiminnassa ryhmän sisäiseksi luottamukseksi ja sen on todettu johtavan myös luottamukseen, jota tunnetaan kaikkia yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan.

Vapaaehtoistoiminnan organisaatiot ”kantavat” säännöissään ja traditioissaan vahvasti myös lähimmäisvastuuta, vaikka itse sanaa ei toiminnassa käytettäisikään. Vastavuoroisuushan velvoittaa ihmistä kannustamaan, tukemaan ja auttamaan toista sellaisessa hengessä, jota voisi kuvailla sanomalla: ”kun tuen tänään jotakuta lähimmäistäni, niin minuakin todennäköisemmin tuetaan silloin, kun tukea mahdollisesti tarvitsen”. Sosiaalisen pääoman hyvinvointia, terveyttä ja jopa elinikää lisäävät vaikutukset voitaisiinkin kiteyttää edelliseen lainaukseen liittyvään ihmistä kannattelevaan voimaan. Tunne toisten ihmisten potentiaalisesta tuesta auttaa meitä elämässä monin tavoin. Tätä tunnetta ei kuitenkaan synny ellei ole olemassa myös konkreettista toimintaa yhteisinä harrastuksina ja vapaaehtoistoiminnan monina muotoina, joissa tuo vastavuoroisuus oikeasti toteutuu.

Vapaaehtoistoiminnan vahvuus on myös siinä, että toiminta on sekä ”silloittavaa” että ”sitovaa”. Toiminnan vapaaehtoisuus ja tietty ”löyhyys” pitää kynnyksen ja vaatimustason riittävän matalana kaikille ihmisille, mutta samalla toiminta pystyy tarjoamaan hyvinkin suurta sitoutumista ja ammattitaitoa vaativia tehtäviä niitä haluaville. Ainakin periaatteessa näiden toimintojen pitäisi olla tasaveroisia järjestötoiminnassa. Huoli nuorten sukupolvien haluttomuudesta, osallistua samassa määrin järjestötoimintaan kuin vanhemmat sukupolvet ovat osallistuneet, perustuneet osaltaan siihen, että joissakin tapauksissa järjestötoiminta on mennyt liian professionaaliseksi, vaativaksi ja jopa byrokraattiseksi. Tätä nuoret saavatkin mielestäni jonkin verran karsastaa, koska vapaaehtoistoiminnan tulisi mahdollistaa monenlainen ja monentasoinen osallistuminen ihmisen elämäntilanteista ja mahdollisuuksista lähtien.

Jos kuitenkin ajatellaan koko kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kenttää ja kirjoa, niin ongelmaa ei ole, sillä mahdollisuuksia toteuttaa erilaisia vapaaehtoistoimijan rooleja on runsaasti – ehkä enemmän kuin koskaan. Seuraavassa kuvaan muutamien itselleni tuttujen esimerkkien kautta, miten lähimmäisvastuu konkretisoituu vapaaehtoistoiminnan kentillä.

En väitä, että tässä tulee esitettyä murto-osaakaan koko kirjosta, mutta se auttane hahmottamaan kentän mahdollisuuksia lähimmäisvastuun saralla.

Taulukko 3:

Lähimmäisvastuun esimerkkejä vapaaehtoistoiminnassa

Vapaaehtoisrooli	Lähimmäisvastuun luonnehdinta
Kummitoiminta	Lähimmäisvastuu koskee yksilöä ja hänen lähiyhteisönsä elämän resursseja eri puolella maailmaa useimmiten ilman kasvokkaista kohtaamista
Harrastusvanhempi	Lähimmäisvastuu laajenee oman lapsen kannustamisesta koskemaan kaikkia ryhmän harrastajia/vanhempia mm. kasvatuksessa ja toimintamahdollisuuksien luomisessa
Ulkoiluystävä/ kulttuuri-kaveri	Lähimmäisvastuu tukihenkilönä, jolla suuri, osin säännelty ja tilanteinen lähimmäisvastuu
Miesten vertaistukiryhmä	Lähimmäisvastuu toverillista, kokemusten ja tunteiden jakamista ja tunteiden sanoittamista. Auttaa usein jaksamaan jossakin "rankemmassa" lähimmäisvastuutilanteessa olevaa
Sijaisvanhempi	Lähimmäisvastuu erittäin suuri, vaativa, intensiivinen ja pitkäkestoinen, muuttuu ajan kuluessa usein vertaisuudeksi
Omaishoitaja	Lähimmäisvastuu suuri, intensiivinen ja pitkäkestoinen, muuttuu ajan kuluessa usein hoitajuudeksi

Esimerkeilläni pyrin kuvaamaan niitä mahdollisuuksia, joita erilainen vapaaehtoistoiminnan kenttä voi yksilölle tarjota ja minkälaisia ovat odotukset lähimmäisvastuulle. Otin tähän mukaan myös sijaisvanhemmuuden ja omaishoitajuuden, vaikka ne voisi luokitella yhtä hyvin julkisen sektorin tai toisaalta kotien ja perheiden eli neljännen sektorin tehtäviksi pikemminkin kuin kolmannelle sektorille. Ne ovat kuitenkin erinomaisia esimerkkejä siitä, mitä kolmannen sektorin toiminnalta yhä enemmän tulevaisuudessa odotetaan. Niissä kiteytyy myös tämä "suomalainen malli", jossa tarvitaan kaikkien sektoreiden yhteistoimintaa ja osallistumista yhteiskunnan rakentamiseen. Sijaishuollossahan esimerkiksi toimii järjestöjä, jotka tukevat monin eri tavoin sekä sijaisvanhempia että ammatillisia

perhekoteja, jotka voivat olla joko yhdistys- tai yritysmuotoisia. Julkinen sektori toimii toiminnan ja palveluiden tilaajana sekä osaltaan resurssien antajana. Samankaltainen systeemi on myös omaishoidossa, jossa näkyy vielä edellistä paremmin se, miten vanhuksille tai sairaille on rakennettu hyvin monentasoisia tukimuotoja ja palveluja sen mukaan, minkä oletetaan olevan sekä ihmiselle hyväksi että taloudellisesti järkevää.

Lähimmäisvastuun näkökulmasta katsottuna pitäisin kaikkia toimintamuotoja erittäin tärkeinä. Jos lapsi tai nuori jää vaille tukea ja turvaa ja mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen luottamusta rakentavassa yhteisössä, niin hän on hyvin nopeasti tilanteessa, jossa raskaatkaan palvelut eivät enää auta. Muutettavat muuttaen sama koskee kaikkia ihmisryhmiä, vaikka haavoittuvaisuuden asteet tietysti vaihtelevat elämänsä aikana jonkin verran ja ns. riskiryhmiä voidaan ja pitää identifioida esimerkiksi tutkimuksen avulla, jotta myös vapaaehtoistoimijat osaisivat tehdä säännöissä määrätyt tehtävänsä parhaalla mahdollisella tavalla. Mielenkiintoista on se, että esittämässäni esimerkeissä tuleekin esille myös se, että yhteiskunnassamme on ennen kaikkea puutetta lähimmäisyydestä! Siitä hän noissa kaikissa esimerkeissäkin on jossakin määrin kyse.

Voimaannuttavaa lähimmäisvastuuta

Tarkemmin katsottuna tilanne ei kuitenkaan ole niin synkeä kuin edellä esitin, sillä suurimmassa osassa vapaaehtoistoimintaa rakentuu voimaannuttavaa lähimmäisyyttä ikään kuin muun toiminnan sivutuotteena. Voidaan myös ajatella, että esimerkiksi vertaistuki tai omaishoitajuiden tukeminen ovat lähimmäisyyden positiivista tukemista tilanteissa, joissa ei lähtökohtaisesti ole ollut puutetta lähimmäisyydestä, vaan jaksamisesta lähimmäisenä vaikeassa elämäntilanteessa. Silti ei pidä vähätellä sitäkään näkökulmaa, joka kritisoi hyvinvointiyhteiskuntaamme ja sen palvelujärjestelmää ihmisten avuttomuuden ja voimattomuuden lisäämisestä.

Asetankin seuraavan kysymyksen hiukan normaalista poiketen. Kun yleensä olemme huolissamme siitä, miten palvelujärjestelmämme ja toisaalta vapaaehtoistoiminta voisivat auttaa esimerkiksi syrjäytymisuhan alla olevia ihmisiä, niin pitäisikö ajatella myös toisinpäin eli miten kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan erilaiset muodot auttaisivat näitä ihmisiä itseään? En väitä, ettei tämä näkökulma ole myös tuttu vapaaehtoistoiminnassa toimiville, mutta yleensä sitä käytetään juhlapuhetasolla, kun kulttuurimme merkkipäivä kertoo elämästään esimerkiksi merkkipäi-

vähaastattelussaan siitä, miten merkittävää jokin harrastus- ja vapaaehtoistoiminta hänelle itselleen on ollut.

Sen sijaan, kun puhumme kauniisti ns. ennaltaehkäisevästä työstä, jota kolmannen sektorin oletetaan tekevän, emme mielestäni ole käyttäneet vielä lähellekään kaikkia mahdollisuuksia esimerkiksi tässä riskiryhmien voimaannuttamisessa. Tiedämme, että tälläkin hetkellä on joidenkin laskelmien mukaan jopa yli 100 000 nuorta ilman työ- tai koulutuspaikkaa. Mutta kuinka moni heistä on sen lisäksi vailla harrastus- tai vapaaehtoistoiminnan tarjoamaa mahdollisuutta rakentaa henkilökohtaista sosiaalista ja kulttuurista pääomaa tai mahdollisuutta tuntea itsensä tarpeelliseksi ja merkitykselliseksi henkilöksi? Entä syrjäytyneet keski-ikäiset miehet tai juuri eläkkeelle jääneet ikäihmiset? ”Ei ole kysytty”, on yksi yleisimmistä vastauksista, kun ikääntyneiltä kysytään, mikseivät he osallistu vapaaehtoistoimintaan. Pitäisikö kysyä useammin, pitäisikö etsiä tarmokkaammin?

Vapaaehtoisjärjestöt ja –toimijat tekevät jo nyt valtavasti työtä lähimäisvastuunkin saralla. Onkin vaikea esittää lisävaatimuksia kolmannelle sektorille, jos sen resursseja ja merkitystä yhteiskuntamme hyvinvoinnin kokonaisuudessa ei ymmärretä kunnolla eikä siten lisätä sen toimintamahdollisuuksia. Yhteiskuntapoliittisilla päätöksillä voidaan monin tavoin parantaa mm. järjestöjen taloudellisia toimintaedellytyksiä – kunnat voivat rakentaa tasaveroisempaa ja pitkäjänteisempää kumppanuutta järjestöjen kanssa, verotusta voidaan yksinkertaistaa ja sääntöjä selvittää yleishyödyllisten yhteisöjen osalta ja järjestöjen varojen keräämistä voidaan tukea sekä verotuksellisin että muin keinoin – avustuksista ja toimintatuista puhumattakaan. Etsiminen ja löytäminen varmasti tehostuisivat kansalaisjärjestökentän toimintaedellytyksiä parantamalla.

Itse en sulkisi pois sellaistaakaan mahdollisuutta, että vapaaehtoistoiminta ja siihen tutustuminen määriteltäisiin kansalaisvelvollisuudeksi, koska sen hyödyt yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle ovat niin suuret ja vastaansanomattomat. Kouluissa on jo työharjoittelu, miksei voisi olla vapaaehtoistoiminnan kursseja pakollisina ja vapaaehtoisina? Tai miksei ajatella niin radikaalisti, että parasta maanpuolustusvelvollisuuden osoittamista olisi muutaman kuukauden ”vapaaehtoispalvelu”? Suomalaisesta privatisoituneesta ja eriarvoistuneesta yhteiskunnasta puuttuu tätä nykyä kansalaisia yhdistäviä yhteisiä kokemuksia ja velvollisuuksia, jotka ovat hitsanneet suomalaisiin ”kaveria ei jätetä hengen”, mikä tietysti on ollut lähimmäisvastuun jossakin määrin äärimmäinen muoto.

Nyt ei onneksi tarvita ääritekoja, vaan eettistä velvollisuudentuntoa ja sosiaalista omatuntoa, joka saa yksilön kysymään: ”mitä minä haluan,

voin, osaan, kykenen, tunnen ja mitä minun täytyy tehdä yhteiskunnan – eli lähimmäiseni – hyväksi?” Yhteiskunnan – sen kaikkien sektoreiden ja varsinkin päättäjien – pitäisi tarmokkaammin tehdä mahdolliseksi tuo yksilön lähimmäisvastuun osoittaminen vapaaehtoistoimintaa vaikkapa edellä mainituin keinoin tukemalla.

Kiitokset

Tähän artikkeliin olen saanut arvokkaita virikkeitä mm. seuraavien henkilöiden kirjoituksista ja puheista: Jyrki Jyrkämä, Esa Pirnes, Antti Karisto, Ilka Haarni, Anne Birgitta Yeung (nyk. Pessi), Antti Eskola, Eeva Jokinen, Kaj Ilmonen, Anneli Sarvimäki, Markku T. Hyypä, Jere Rajaniemi.

Lähimmäisvastuu Suomessa – ketä kiinnostaa?

Maanantai 5.10.2009, klo 12.00 –16.00, Säätytalo

Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan seminaarissa on tarkoituksena keskustella lähimmäisvastuun merkityksestä ja sen ilmenemisestä poliittisessa ja kunnallisessa päätöksenteossa sekä järjestöjen ja kansalaisten toiminnassa.

OHJELMA

Klo

12.00 – 12.10	Auttaa vai ei - lähimmäisvastuun eettiset haasteet Puheenjohtaja Markku Lehto, ETENE
12.10 – 12.30	Minä auttajana – lähimmäisyyden inhimilliset lähtökohdat Piispa emeritus Voitto Huotari
12.30 – 12.50	Poliitikon mahdollisuudet lähimmäisvastuun edistämisessä Puhemies Sauli Niinistö, Eduskunta
12.50 – 13.10	Lähimmäisyyden oikeudelliset velvoitteet Professori Pentti Arajärvi, Joensuun yliopisto
13.10 – 13.40	Keskustelu
13.40 – 14.00	Kahvi
14.00 – 14.20	Suomalaisten auttamishalu Dosentti Helka Urponen, Lapin yliopisto
14.20 – 14.40	Kunta vastuussa lähimmäisyydestä Terveysasemien johtaja Antti Iivanainen, Helsingin kaupunki
14.40 – 15.00	Vapaaehtoisuus ja järjestöt lähimmäisvastuussa Toimialapäällikkö Arto Tiihonen, Ikäinstituutti
15.00 – 15.40	Keskustelu
15.40 – 16.00	Lähimmäisyyden eettiset eväät Puheenjohtaja Markku Lehto, ETENE

Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa

Anne Birgitta Yeung (nyk. Pessi), tutkija

Tutkija Anne Pessi toimitti seminaarin osallistujille tutkimuksensa tiivistelmän etukäteen käyttöön.

Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää suomalaisten osallistumista ja asennoitumista vapaaehtoistoimintaan. Näkökulma tutkimuksessa on ruohonjuuritasossa. Tätä analyysitasoa suomalaisissa vapaaehtoistoiminnan tutkimuksissa ei ole kovinkaan paljon käsitelty. Tutkimuksen aineisto kattaa lähes tuhannen suomalaisen haastattelut. Aineiston keräsi Taloustutkimus oy.

Tausta

Vapaaehtoisuus kumpuaa laajoista ympyröistä. Suomessa 1990-luvun alku talouslamoinen nosti vapaaehtoistoiminnan ja koko yhteiskunnan kolmannen sektorin aiempaa keskeisemmälle keskusteluareenalle. Viime vuosina erityisesti kansainvälisessä keskustelussa on liikuttu takaisin kansalaisyhteiskunnan teemoihin myös vapaaehtoistoimintaa koskien. Oleellinen osa kansalaisten osallisuudessa ja dynaamisen kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa (myös vapaaehtoistoiminnan kautta) on sosiaalisella pääomalla. Nämä ovat ne käsitteet ja viitekehykset, joihin tutkimus liittää suomalaisen vapaaehtoistoiminnan nykykuvan.

Useampi kuin joka kolmas suomalainen mukana vapaaehtoistoiminnassa

Suomalaisten osallistuminen vapaaehtoistoimintaan on aktiivista: lähes kaksi viidestä (37 %) suomalaisesta on osallistunut tänä tai viime vuonna johonkin vapaaehtoistoimintaan. Osallistumisaktiivisuus ei poikkea kovinkaan paljoa eri väestöryhmissä. Naiset ja miehet, nuoret ja vanhat tekevät osallistuvat toimintaan keskimäärin yhtä paljon. Alueellisesti vapaaehtoistoiminnan aktiivisin joukko (43 %) löytyy Länsi-Suomesta.

Passiivisin joukko taas löytyy Etelä-Suomesta ja suurista kaupungeista. Kuitenkin sielläkin kolmannes kansalaisista osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Lisäksi Etelä-Suomessa toiminnan ulkopuolisten ihmisten kiinnostus vapaaehtoistoimintaan on keskimääräistä korkeampi.

Keskimäärin 18 tuntia vapaaehtoistoimintaa kuussa

Suomalaiset käyttävät aikaansa vapaaehtoistoimintaan lähes 18 tuntia kuukaudessa. Nuoret (15 - 24 v.) sekä iäkkäimmät osallistuvat tätäkin enemmän eli lähes 20 tuntia kuussa. Kiinnostavaa on, että suurimmissa kaupungeissa, joista löytyy vapaaehtoistoiminnan passiivisin joukko, toimintaan toisaalta käytetään koko Suomessa eniten aikaa.

Keskimäärin suomalaiset käyttävät aikaansa vapaaehtoistoimintaan siis varsin runsaasti. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten vapaaehtoistoiminnan aktiivisuus on korkeampaa kuin useiden maiden kuten Saksan, Irlannin, Ranskan tai Japanin. Kansainvälisessä vertailussa korostuu erityisesti suomalaisten vapaaehtoistoimintaan käyttämä aika, joka on enemmän kuin esimerkiksi vapaaehtoisuuden kärkimaissa USA:ssa ja Kanadassa.

Vapaaehtoistoiminnan värikkäät mielikuvat

Avoimella kysymyksellä haastateltuja pyydettiin jo haastattelun alussa kertomaan, mitä heille tulee mieleen sanasta vapaaehtoistoiminta. Suomalaisten mielikuvat vapaaehtoisuudesta ovat hyvin monipuolisia ja positiivisia. Sanasta vapaaehtoistoiminta tulee useimmille (34 %) spontaanisti mieleen jokin kohde tai järjestö. Yksittäisistä kohteista mainitaan selvästi useimmin SPR. Myös vanhusten, lasten ja nuorten hyväksi tehtävä toiminta sekä liikunta mainitaan usein. Vapaaehtoistoiminta herättää suomalaisissa runsaasti mielle yhtymiä myös auttamiseen ja hyväntekeväisyyteen yleensä. Keskeisiä elementtejä vapaaehtoistoiminnan mielikuvissa ovat myös palkattomuus ja hyväksi koetun asian edistäminen.

Naiset mainitsevat vapaaehtoistoiminnan mielikuvissaan miehiä useammin palkatta auttamisen ja jonkin tietyn kohteen tai järjestön. Miesten vapaaehtoistoiminnan mielikuvissa taas korostuu toiminnan talkooluonne. Maaseudulla vapaaehtoistoiminta mielletään ilmaiseksi avuksi ja talkoiksi, suurissa kaupungeissa taas tiettyihin kohteisiin tai yleisesti hyvään asiaan.

Urheilu ja liikunta suosituin vapaaehtoistoiminnan sara

Selvästi suosituin (30 %) suomalaisten vapaaehtoistoiminnan alue on urheilu ja liikunta. Toiseksi eniten osallistutaan terveys- ja sosiaalialojen (25 %) sekä kolmanneksi lasten ja nuorten kasvatusasioihin (22 %) liittyvään vapaaehtois-toimintaan.

Naisia kiinnostavat vapaaehtoistoiminnassa terveys- ja sosiaaliasi-at sekä lasten ja nuorten toiminta, kun taas miehillä korostuvat urheilu, asuinaluetoiminta, maanpuolustus ja pelastuspalvelut. Nuorille läheisiä vapaaehtoistoiminnan aloja ovat eläinten- luonnon- ja ympäristönsuoje-lu, ihmisoikeudet sekä lasten ja nuorten toiminta. Iäkkäimpiä suomalaisia puolestaan kiinnostavat vapaaehtoistoiminnassa terveys- ja sosiaaliasi-at, uskonnolliset teemat sekä asuinalueen toiminta. Useimmat suomalaiset vapaaehtoiset (62 %) osallistuvat yhdistyksen tai säätiön organisoimaan vapaaehtoistoimintaan.

Mikä motivoi vapaaehtoistoimintaan?

Tärkein suomalaisia vapaaehtoistoimintaan motivoiva tekijä on halu aut-taa muita: 41 % suomalaisista vapaaehtoisista kokee näin. Muut tekijät ja motiivit jäävät huomattavasti vähäisempään rooliin. Niiden joukosta kuitenkin erottuu halu käyttää vapaa-aikaansa johonkin hyödylliseen toi-mintaan sekä saada säännöllistä päiväohjelmaa.

Naisten motiiveissa korostuvat auttamishalu, into oppia uusia asioita sekä toive uusiin ihmisiin tutustumisesta. Miehiä puolestaan innostaa va-paaehtoistoimintaan erityisesti ystävien ja tuttavien vaikutus, halu käyt-tää ylimääräinen vapaa-aika hyödylliseen tekemiseen sekä tunne kansa-laisvelvollisuudesta. Maaseudulla vapaaehtoistoimintaan motivoidutaan mm. kansalaisvelvollisuuden tunteesta, suurissa kaupungeissa taas yleis-emmin auttamishalusta. Verrattuna lukuisiin Euroopan maihin, suoma-laisten vapaaehtoistoiminnan motiivit ovat useita maita altruistisempia.

Alueellisia eroja

Pohjois-Suomessa vapaaehtoisuus korostuu talkooluontoisena ja aatteel-lisena toimintana. Etelä-Suomessa passiivisuuden (kolmannes osallistuu) alla on suuri kiinnostuneiden joukko: yli puolet lähtisi pyydettyäessä mu-kaan. Itä-Suomessa vapaaehtoistoiminnassa korostetaan vastavuoroista auttamista. Aktiivisin joukko vapaaehtoisia löytyy Länsi-Suomesta. Siellä toimintaan myös käytetään eniten aikaa.

Maaseudulla vapaaehtoistoiminta mielletään osaksi perinteistä elämänpiiriä: naapuriavuksi ja talkoiksi. Suurimmissa kaupungeissa taas vapaaehtoisaktiivisuus hajoaa suuresti: sieltä löytyy vapaaehtoistoiminnan kannalta passiivisin joukko mutta toimintaan osallistuvat käyttävät siihen kaikista eniten aikaa.

Suurituloisille hyväntekeväisyyttä, pienituloisille ilmaista apua.

Suhtautumisessa vapaaehtoistoimintaan on myös tulo- ja koulutustasutoihin liittyviä eroja. Suurituloiset mieltävät vapaaehtoistoiminnan hyväntekeväisyydeksi ja ovat kiinnostuneita kasvatusasioista. Pienituloiset taas liittävät vapaaehtoistoiminnan erityisesti ilmaiseen, palkattomaan apuun. He ovat erityisen kiinnostuneita terveys- ja sosiaalipalveluista.

Korkeammin koulutetut osallistuvat eniten vapaaehtoistoimintaan, mutta matalimmin koulutetut vapaaehtoiset käyttävät siinä eniten aikaansa. Ensin mainittuja kiinnostavat erityisesti kulttuuri, taide ja kansainvälisyys, matalimmin koulutettuja taas asuinaluetoiminta.

Vapaaehtoistoiminnan esteitä ja mahdollisuuksia

Vapaaehtoistoiminnan ulkopuolelle jäämistä perustellaan useimmiten (44 %) ajanpuutteella. Myös terveydelliset syyt vaikuttavat osallistumattomuuteen. Toisinaan osallistumattomuudelle ei kuitenkaan ole olemassa mitään erityistä syytä. Merkittävä tutkimustulos on se, että puolet suomalaisista olisi halukkaita lähtemään mukaan vapaaehtoistoimintaan, jos heitä siihen pyydetäisiin. Pohjois-Suomessa tämä kiinnostuneiden joukko on jopa 60 %.

Nuoriso vapaaehtoistoiminnan voimavarana

Jos katsotaan tutkimustuloksia kokonaisuudessaan, on nostettava esille suomalaisen nuorison dynaaminen potentiaali vapaaehtoistoiminnan voimavarana. Vapaaehtoistyössä mukanaolevat nuoret ja opiskelijat (39 % nuorista) käyttävät siihen paljon keskimääräistä runsaammin aikaa: keskimäärin lähes kaksi tuntia muita vapaaehtoisia enemmän kuukaudessa. Nuoria kiinnostavat vapaaehtoisuudessa erityisesti varsin ideologiset ja vastuulliset toiminta-alueet kuten toiminta lasten ja toisten nuorten parissa sekä ympäristö- ja ihmisoikeusasiat. Tänä individualismin aikana

on kiinnostavaa, että juuri nuoret korostavat vapaaehtoistoiminnan luonnetta palkattomana, pakottomana ja talkoohenkisenä yhteistoimintana. Nuorissa on suurta vapaaehtoistoiminnan rekrytointipotentiaalia: juuri nuoret ja opiskelijat ovat tämän tutkimuksen mukaan kaikista suomalaisista kiinnostuneimpia osallistumaan vapaaehtoistoimintaan, jos heitä vain pyydetään mukaan. Näin kokee lähes kaksi kolmasosaa vapaaehtoistoiminnan ulkopuolisista suomalaisnuorista.

Vapaaehtoistoiminta osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa

Mitä nämä tutkimustulokset kertovat kansalaisten osallisuudesta, aktiivisuudesta, sosiaalisesta pääomasta ja kansalaisyhteiskunnan tilasta nykypäivän Suomessa? Kokonaisuudessaan tulokset siis piirtävät positiivisen kuvan niin suomalaisten osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan kuin myös halukkuudesta osallistua siihen. Tämä kertoo suomalaisten keskinäisestä osallisuudesta, aktiivisuudesta ja luottamuksesta. Vapaaehtoistoiminta on siis yksi dynaaminen pohja, jolle sosiaalinen pääoma ja sitä kautta aktiivinen kansalaisyhteiskunta voi rakentua. Tämän tutkimuksen valossa voidaankin sanoa, että vapaaehtoistoiminta suomalaisen kansalaisyhteiskunnan rakennusaineiksenä ei ole vain ihanteita vaan myös todellisuutta ja kanavoimatonta potentiaalia.

Lisätietoja:

Tutkija Anne-Birgitta Yeung
puh. (09) 191 238 62, 041 544 3424
anne.yeung@helsinki.fi

Tutkimusta "VAPAAEHTOISTOIMINTA OSANA KANSALAI-SYHTEISKUNTTAA - Ihanteita vai todellisuutta?" voi tilata Yty ry:stä, puh. (09) 7747 2250.

Tapausesimerkkejä lähimmäisyyskysymyksistä tämän päivän Suomessa

ETENEn jäsenet ja luennoitsijat esittivät tapausesimerkkejä. Nämä toimitettiin etukäteen seminaariin osallistujille.

Tapaus 1 Nuoren ihmisen lähimmäisyyden tarve

Tyttö 18 vuotta, joka on kadonnut sijaisvanhempiansa luota. Ei ole saatu yhteyttä päiväkausiin. Oletus on, että hän on mukana porukassa, jossa käytetään huumeita. Karkaamiset ovat alkaneet muutama vuosi aiemmin ilman mitään näkyvää syytä. Tyttö on aina katuvainen retkiensä jälkeen eikä osaa selittää syytä katoamisilleen, jotka aiheuttavat erittäin suurta huolta sijaisvanhemmille.

Tämä on melko normaali tapaus, jos taustalla on lapsen kokemat jatkuvat hylkäyskokemukset omien syntymävanhempien taholta ennen huostaanottoa. Lapsi ei ole oppinut luottamaan siihen, että häntä rakastetaan tai että hänestä pidettäisiin huolta. Murrosiässä tämä epävarmuus voi johtaa siihen, että hän ikään kuin kokeilee sijaisvanhempiansa rakkautta mitä ihmeellisimmin tavoin.

Tällaisessa esimerkissä lähimmäisvastuu on tietysti kipeimmillään, kun edes omat vanhemmat eivät kykene tai halua pitää huolta lapsestaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa tällaisia vanhempia on huolestuttavan paljon. Tilanne on hankala myös lähimmäisille, koska lasten kasvatusta ja perheen sisäiset asiat ovat Suomessa edelleen yksityisiä asioita, joihin muiden ei katsota voivan kajota. Sukulaiset, ystävät tai naapurit kyllä usein näkevät, että jotakin on pahasti pielessä, mutta kulttuurinen koodi estää heitä toimimasta. Ajatellaan, että pahinta kaikille on se, jos lapsi irrotetaan vanhemmistaan. Näin ei kuitenkaan ole, lasta tulisi aina ensisijaisesti suojella, myös vanhemmiltaan. Tarpeeksi ajoissa suoritettu puuttuminen johtaa myös erittäin harvoin huostaanottoon, vaan muihin lasta ja perhettä tukeviin lastensuojelutoimenpiteisiin. Puuttumattomuus ja kyvyttömyys lähimmäisvastuuseen aiheuttavat joka vuosi tuhansia turhia lasten traumatisoitumisia, kun hylkäämiskokemukset vahingoittavat heidän tunne-elämäänsä usein koko iäksi.

Tapaus 2 Ihminen puistossa avun tarpeessa

Kevättalvella 2009 keski-ikäinen mies seisoo jähmettyneenä Helsingin keskuspuiston kävelytiellä neljän asteen pakkasessa ilman talvivaatteita ja käsineitä. Hän ei reagoi mitenkään. Kysyn, tarvitseeko hän apua? Jonkin ajan kuluttua hän kellahtaa kävelytien viereiseen matalaan ojaan. Hän ei tuoksu alkoholille; housut ovat virtsan kastelemat. Olen isoisan roolissa työntämässä kaksosten rattaita tyttäreni apuna. Keskuspuiston kävelyteiden sijainti on minulle vieras, joten pyydän tyttärentäni soittamaan 112:een, koska avun tarve on ilmeinen. Tyttärentäni kertoo miehen tilanteen ja arvion sijainnistamme ratsastushallin lähellä. Apua luvataan lähettää. Saan vaimon miehen pystyyn. Hän ei halua liikkua mihinkään. Kävelytiellä kulkee ihmisiä ja polkupyöräilijöitä. Jotkut kiertävät meidät kaukaa. Muutama pysähtyy ja kysyy, tarvitsemmeko apua.

Kun luvattua apua ei kuulu, soitan 40 minuutin kuluttua 112:een uudelleen. Sieltä kerrotaan, että apua on tulossa. Kun kysyn aikataulua, sitä ei osata kertoa. Kerron miehen olevan hyvin kylmettyneen tuntuinen. Hälytyskeskuksen henkilö sanoo, että voin hyvin lähteä paikalta, koska apu on tulossa! Kerron, että jään varmistamaan avun saapumisen. Eräs pyöräilijä pysähtyy ja kysyy, mikä on hätänä. Kerron, että apua on luvattu ja että sen pitäisi olla tulossa. Hän on samaa mieltä kanssani siitä, että tätä ihmistä ei voi jättää yksin. Kylmettynyt mies ei vastaa pyöräilijänkään kysymyksiin – mölisee jotain ja tuijottaa vain. Kun ensimmäisestä avunpyynnöstä hätäkeskukseen on kulunut runsas tunti, pyöräilijä soittaa 112:een. Hätäkeskus toistaa, että poliisipartio on lähetetty apuun. Sitä ei kuitenkaan näy.

Yhtäkkiä miehemme lähtee tököttäen kävelemään kohti Ruskeasuota. Noin 200 metriä kuljettuaan hän jää taas seisomaan paikalleen. Olemme lähellä ohikulkevaa katua ja ratsastustietä. Jonkin ajan kuluttua kadun päästä lähestyy hitaasti poliisiauto, jonka pysäytämme. ”Täällähän sitä ollaan. Lähdetäänpäs kamarille!” Aikaa ensimmäisestä avunpyynnöstä on kulunut lähes kaksi tuntia.

Tapaus 3 Naapurivastuun rajat

Naapurissa asui vanhako nainen, joka päivittäin kävi useasti kysymässä yläkerran asukkailta, että miten vesihana suljetaan ja pyysi apua sen sulkemiseen. Välillä hän lämmitti saunaa pitkään niin, että yläkertalaisten lattia kuumeni. Kun nämä sitten soittivat mummon ovikelloa kyselläkseen,

mikä tilanne, onko sauna päällä jne., mummo ei avannut ovea. Välillä hän taas kutsui naapureita konjakille kotiinsa.

Hänet löydettiin usein harhailemasta kadulta ja poliisit toivat takaisin. Naapurit tunnistivat mummon olevan mainitusta osoitteesta.

Mummolla oli kaksi keskenään riitelevää lasta, molemmat julkkiksia,. He tiesivät ainakin osittain äitinsä tilanteen, mutta kumpikaan ei ollut halukas tekemään mitään. Tietysti mummo myös vastusti kaikkia häntä koskevia ehdotuksia. Lapset asuivat samassa kaupungissa, mutta eivät lähellä.

Lopulta yläkerran naapurit kävelivät toisen lapsen kotiin ja sanoivat, että jotakin on tehtävä. Seuraavana päivänä mummo siirrettiin dementiayksikköön.

Tapaus 4 Terveysthuollon ammattilainen lähimmäisenä

Lääkärin vastaanotolle tulee päivystykseen aamuyöstä lähes tiedoton, varsin sekava mummo, jonka poliisi on tavoittanut kadulta. Päivystyksessä yritetään selvittää poliisin ja muidenkin tietojen avulla mummon tilannetta, sairauksia ja lääkitystä ja sitä mitä nyt on tapahtunut. Mummo valittaa koko ajan. Mitään ei selviä. On päätettävä mitä tehdä mummon auttamiseksi.

Lääkäri päättää antaa kipulääkettä ottaen riskin, että se ei sovellu mummolle ja mummo siirretään päivystysosastolle. Sekavuutta jatkuu, vieläkään ei saada täyttä selvyttä kenestä asiakkaasta on kysymys.

Muutaman päivän päästä mummo alkaa toipua, mutta puhuu yhä sekavia, esim. muistaa nimensä eri tavoin eri kerroilla, samoin osoitteensa. Mummon vointi fyysisesti alkaa olla hyvä, mutta kotiuttamisen tiedetään olevan riski. Ammattilaiset tietävät, että sama voi uusiutua ja mummo ei pärjää yksin. Mummo kuitenkin kirjoitetaan ulos sairaalasta osoitteeseen, jonka hän useimmiten toistaa.

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta

---

ETENE:n jäsenet
1.10.2006–30.9.2010

Puheenjohtaja

VTT Markku Lehto
Helsinki

Jäsenet

Ekonomi Jyrki Pinomaa
Vihti

Toimittaja Mardy Lindqvist
Helsinki

Johtajaylilääkäri Timo Keistinen
Vaasa

Ylilääkäri Leena Niinistö
Vantaa

Psykologi Pirkko Lahti
Helsinki

Professori Helena Leino-Kilpi
Turku

Koulutussuunnittelija Aira Pihlainen
Helsinki

HLL Heikki Vuorela
Helsinki

Ylilääkäri Jaana Kaleva-Kerola
Haukipudas

Suunnittelupäällikkö Irma Pahlman
Hyvinkää

Hallintoneuvos Anne Niemi
Helsinki

Varapuheenjohtaja

Professori Jaana Hallamaa
Helsinki

Varajäsenet

Lakimies Mirva Sandelin
Tampere

Kuntoutussuunnittelija
Markku Lehto
Tampere

Pääsihteeri Harri Vertio
Helsinki

Apulaisjohtaja Kari-Pekka Martimo
Helsinki

Farmaseuttinen johtaja Sirpa Peura
Vantaa

Terveydenhoitaja Anna-Leena Brax
Alavieska

Dosentti Päivi Rautava
Turku

Erikoislääkäri Raimo Puustinen
Tampere

Erikoislääkäri Kari Eskola
Keuruu

Lakimies Anna Mäki-Petäjä-Leinonen
Helsinki

Hallintoneuvos Irma Telivuo
Helsinki

Professori Raimo Sulkava
Kuopio

Professori Jyrki Jyrkämä
Jyväskylä

Sairaalapastori Paavo Juvonen
Joensuu, 13.9.2009 asti

Kansanedustaja
Hannakaisa Heikkinen

Kansanedustaja
Ilkka Kantola

Kansanedustaja
Erkki Virtanen

Kansanedustaja
Sirpa Asko-Seljavaara

Erikoislääkäri Minna Raivio
Lahti

Dosentti Helka Urponen
Rovaniemi

Teologi, kirjailija Jaakko Heinimäki
Helsinki 13.1.2010 asti

Kansanedustaja
Håkan Nordman

Kansanedustaja
Anneli Kiljunen

Kansanedustaja
Kirsi Ojansuu

Kansanedustaja
Eero Akaan-Penttilä

1.9.2009–30.9.2010

Apulaiskaupunginjohtaja
Harri Jokiranta
Seinäjoki

Päsihteeri
Hanna Markkula-Kivisilta
Helsinki

Sosiaalitarkastaja
Risto Harpela
Rovaniemi

YTT
Tarja Pösö
Tampere

13.1.2010–30.9.2010

Teologi, kirjailija
Jaakko Heinimäki
Helsinki

Rovasti
Kirsti Aalto
Helsinki

Läketieteellinen tutkimuseettinen jaosto

Puheenjohtaja

Professori Heikki Ruskoaho
Oulu

Varapuheenjohtaja

Professori Helena Kääriäinen
Helsinki

Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE
Sosiaali- ja terveysministeriö

Kirkkokatu 14, Helsinki
PI 33, 00023 Valtioneuvosto

Sähköposti etene@stm.fi
Internet www.etene.org